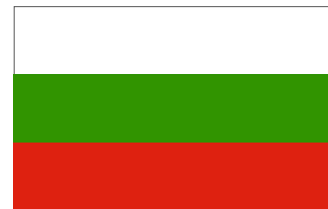

Наръчник с добри практики и насоки за ефективно включване на деца бежанци и мигранти в образователната система

КАРИТАС СОФИЯ 2021

Отдел "Миграция и интеграция"

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на ЕС по Фонд "Убежище, миграция и интеграция". Процедура за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ: „Интеграция и законна миграция – мерки за прилагане на Плана за действие на ЕС за интеграция на граждани на трети страни“. Код на процедура BG65AMNP001-2.005, проект „Комплексна интеграционна подкрепа за легално пребиваващи граждани на трети държави“, договор № BG65AMNP001-2.005-0001-C01/05.06.2019 г.

Съставител:

Радослава Загорова

Авторски колектив:

Мария Казасова, Зорница Христова, Венцислава Анкова, Десислава Христова, Радослава Райкова, Анета Морфова, Наталия Григорова, Нели Бонева, Адел Мансур, Иптисам Фалах, Мирела Дончева, Добринка Илиева, Ана Димитрова

СЪДЪРЖАНИЕ

<u>Въведение.....</u>	<u>5</u>
Каритас София и работата с бежанци и мигранти.....	5
Какъв е този наръчник?	6
За кого е предназначен?.....	6
Защо го направихме?.....	6
Опитът на Каритас София	6
<u>1. „Пристигнахме и сега какво?“ Процесът на интеграция.....</u>	<u>7</u>
Културен шок.....	7
Социални, културни и религиозни аспекти	8
Психологически и емоционални предизвикателства пред деца бежанци и мигранти.....	8
<u>2. Първи срещи</u>	<u>10</u>
Трудности и предизвикателства	10
Добри практики	12
<u>3. Помощ! Детска градина и училище</u>	<u>22</u>
Приобщаване на децата бежанци и мигранти към българската образователна система.....	23
Трудности и предизвикателства	23
Добри практики.....	24
Работа с родителите относно образователния процес на децата.....	25
Трудности и предизвикателства	25
Добри практики.....	26
Взаимоотношения между членовете на семейството	
Традиционни разбирания за ролята на мъжете и жените.	27
Добри практики	28
<u>4. Детска градина и училище – начин на употреба</u>	<u>30</u>
Добри практики	31
<u>5. Работа в извънредно положение - онлайн среда</u>	<u>37</u>
Трудности и предизвикателства	38
Добри практики	38
<u>6. Как да защитим децата и себе си?</u>	<u>41</u>
Закрила на децата - политика на Каритас София за защита	41
Грижа за служителите	42
Някои техники за подпомагане на емоционалното равновесие и управление на стреса:.....	45
<u>7. Как разбираме, че сме на верния път?.....</u>	<u>46</u>
Разработване на база данни и подходи за проследяване на историята на бенефициентите	46
<u>За нас.....</u>	<u>47</u>
Партньорства.....	47
Ресурси	48
Как да ни намерите	48

ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ

В рамките на наръчника използваме следните термини:

Мигранти се използва като синоним на граждани на трети държави (всички мигранти извън ЕС и Европейското икономическо пространство, за които важат различни разпоредби и възможности за установяване). По-специфичният опит на Каритас София е от работата с търсещи и получили международна закрила.

Бежанци е общ термин, който използваме за работата с хора в уязвимо положение, подали молба за закрила или вече получили хуманитарен или бежански статут.

РПЦ е регистрационно-приемателен център към Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет (ДАБ). Има три РПЦ-та гр. София, с. Баня (Нова Загора) и в гр. Харманли. РПЦ - гр. София се състои от 3 отдела по Производство за международна закрила (**ПМЗ**): ПМЗ - кв. Овча Купел, ПМЗ - кв. Враждебна и ПМЗ - кв. Военна рампа, където се настаняват лица, търсещи международна закрила в България, докато тече производството по предоставяне на закрила. В текста нататък ще използваме обозначенията РПЦ - Харманли, ПМЗ - Овча купел, ПМЗ - Военна рампа и ПМЗ - Враждебна.

Дъблинско споразумение - регулира миграционната политика и политиката на даване на убежище в ЕС и разпорежда, че чужденците могат да подадат молба за закрила и статут само в една държава от Съюза. Основава се на обща европейска система за пръстови отпечатьци за имигрантите без разрешение да бъдат в ЕС. Първата приемна страна на ЕС, в която имат пръстов отпечатък, е отговорна за търсещите убежище и мигрантите. Неприети бежанци (например от Германия) могат да бъдат върнати към първата страна, чиято граница са пресекли (например България), за да бъде разгледано заявлението им за предоставяне на убежище.

Въведение

Каритас София и работата с бежанци и мигранти

Каритас София е най-голямата благотворителна организация на Софийска епархия Св. Йоан XXIII, създадена да извършва милосърдни дела от нейно име и да възпитава в уважение и любов. Организацията е учредена през 1993 г. за подпомагане на най-уязвимите и маргинализирани групи в България, включително стари, болни и самотни хора, деца и възрастни с физически и умствени увреждания, бездомни хора и пристрастени към психоактивни вещества, уязвими жени, самотни майки, деца и семейства в риск и жертви на природни бедствия. Организацията започна работа с бежанци и търсещи убежище в края на 90-те години с предоставяне на хуманитарна помощ на косовските бежанци. През последните 8 години, с увеличаването на броя на търсещите убежище от Близкия изток, Афганистан и Африка, както и сложността на техните нужди, Каритас София премина от предоставянето на хуманитарна помощ към фокусиране върху редица социални услуги в подкрепа за бежанците и търсещите убежище по пътя им на интеграция. Това доведе до създаването на отдел „Миграция и интеграция“ през 2015 г., който понастоящем има повече от 30 служители, работещи както в Център за интеграция на бежанци и мигранти „Св. Анна“, разположен в центъра на София, така и на терен, т.е. в четирите Регистрационно-приемателни центъра от отворен тип и в два центъра за задържане за мигранти в България. По-голямата част от персонала е базиран в Центъра за интеграция на бежанци и мигранти „Св. Анна“, който предлага цялостен пакет от услуги за интеграция, включително управление на случаи, социална медиация, психологическо консултиране, кариерни консултации, помощ при подготовката на автобиографии и намиране на работа, организиране на трудови борси и други събития с работодатели, курсове по български език, арт сесии за жени, клуб за деца за подкрепа при подготовка на домашни работи, гражданска, социална, културна ориентация и събития. В допълнение, екип на Каритас София посещава Регистрационно-приемателните центрове, за да информира бенефициентите за услугите, които организацията предоставя, и да идентифицира и насочва уязвимите случаи към различни проекти и програми на Каритас София или други партньорски НПО и институции. Отдел „Миграция и интеграция“ има екипи служители, които организират образователни и развлекателни дейности в двата Регистрационно-приемателни центъра от отворен тип в София (ПМЗ - Враждебна, ПМЗ - Военна рампа и ПМЗ - Овча купел) и Харманли, и в двата центъра за задържане от затворен тип за мигранти в България. Целта е да се намали уязвимостта и психологическият стрес, наблюдаван сред хората в състояние на административно задържане, и да им се предоставят курсове за културна ориентация и български.

Какъв е този наръчник?

Разработването на наръчника се основава на опита на Каритас София в работата с деца бежанци и мигранти и техните семейства от близо 10 години насам. С подкрепата на УНИЦЕФ, Католическите служби за помощ, Каритас Грац, фондация Степич, екипът на Каритас София, отдел "Миграция и интеграция" работи по интеграция на семействата и подкрепя децата в процеса на тяхната адаптация, усвояване на нови умения, развиване на вече придобити и включване в образователната система на България. Понякога децата се оказват най-уязвими по пътя на търсене на по-спокойна и безопасна среда. Същевременно тяхната адаптация и интеграция е важна и основна стъпка за интеграцията на цялото семейство.

За кого е предназначен?

Студенти социална работа с бежанци, обучители, практики, социални работници, културни медиатори, преводачи, държавни служители и други доставчици на социални услуги за бежанци, работещи на терен и всички, които се вълнуват от проблемите на бежанската общност.

Новопостъпили служители на Каритас София.

Защо го направихме?

С настоящия наръчник екипът на Каритас София илюстрира процеса на интеграция, споделя опит от работа на терен, установени добри практики, трудности и предизвикателства, които да допълнят информацията за подходите за образование на децата бежанци и мигранти.

Опитът на Каритас София

Наръчникът стъпва на опита и споделянето на екипа на Каритас София, а именно:

- Работата на терен от обучители в РПЦ - София и РПЦ - Харманли и техния опит и случаи;
- Дейностите по неформално образование и рекреативни занимания;
- Опитът на учителите по български език от Център за интеграция на бежанци и мигранти „Св. Анна“ на Каритас София и организирането на лятно училище за деца бежанци и мигранти;
- Опитът и натрупаната информация от провеждане на Клуб "Домашна работа" в Център за интеграция на бежанци и мигранти „Св. Анна“ и в РПЦ - София и РПЦ - Харманли;
- Социалната работа със семейства от екип "Водене на случаи";
- Данни от проведени обратни връзки, мониторинг и оценка на изпълнявани проекти от Каритас София в областта на обучението по български език, интеграционни дейности и работа с деца;
- Други източници на информация.

1. „Пристигнахме и сега какво?“ Процесът на интеграция

Мигрантската криза през 2015 г. превърна България във важна страна по пътя на хората, които избират да живеят и останат тук. Срещат се с многобройни трудности, като липса на познания по български език, липса на подкрепяща мрежа, непознаване на културата, социалните и други услуги на страната. Предоставяната подкрепа на тези хора от държавата не е достатъчна.

През 2015 г. Каритас София откри Център за интеграция на бежанци и мигранти „Св. Анна“ с цел улесняване тяхната интеграция в българското общество. Чрез своите обучители и доброволци Каритас София подпомага достъпа им до различни обществени услуги, в това число и образование за децата.

Културен шок

Интеграцията на деца и семейства бежанци и мигранти в нова страна е дълъг и труден процес, който изисква инвестиция на време, усилия, търпение и ресурси. Новата и непозната реалност за новодошлите предполага приемането на различни норми. Всичко е ново – култура, език, ценности, религии, хранителни навици и тържества през годината, изисквания и начин на функциониране на институциите.

Процесът на адаптация към нова култура е стресов, предвид първоначалния шок и ежедневните усилия за възприемане и осъзнаване на различията между собствените културни норми и ценности, и тези на приемащото общество. Дълбоките вярвания за това, което е естествено, нормално и правилно, добро или лошо, не са едни и същи навсякъде и това, особено в началото, причинява стрес и объркване. Допълнително, когато напускането на страната на произход е поради наличието на военен конфликт или хуманитарна криза, а пътят е бил дълъг и опасен, ситуацията се усложнява, а преходът е по-травматичен.

Една от най-значителните и очевидни пречки в новата жизнена среда за бежанците е езикът на приемащата държава. Те пристигат на място с неразбираем език и това засяга всяка една сфера на живота им – ежедневната им комуникация, намирането на работа, грижата за здравето, достъпа до образователната система и, разбира се, тяхната интеграция. За усвояването на езика е нужно време, търпение и постоянство. В немалко случаи на децата бежанци им се налага да поемат преждевременно роли на възрастни. Понякога те са жизненоважна езикова връзка с външния свят за техните родители, тъй като в много случаи се адаптират и интегрират по-бързо от възрастните.

Цитат: „Аз разчитам на децата ми да ми помагат с българския, за превод в таксито и за други неща.“

Социални, културни и религиозни аспекти

Работата с бежанци и мигранти ни поставя и пред предизвикателствата на различна култура, социален опит, религия и как тези аспекти влияят върху разбирането за света на всяко семейство.

- Има случаи, в които семейната среда се явява пречка пред образованието на децата.
- Хората са от различни държави и говорят различни езици, което поражда разделение между самите тях. Новите деца биват бързо приети, поради любопитство, но понякога след това се групират по страна на произход.
- Съществува разделение, дори при бенефициенти жени от една страна на произход, тъй като в някои държави (Пакистан, Афганистан и др.) обществото е разделено на касти. Това води до силна дискриминация на родители едни към други и това се предава на децата им. Има случаи на семейства от по-високи касти, свикнали на специално отношение, които пристигат в страната ни с нагласата, че са по-добри от останалите.
- Част от родителите (предимно жени) не са получили образование в страната си на произход, което води до непознаване на ползите от образованието.
- Разделение между половете.
- Някои децата от малки споделят задълженията около грижата за дома и семейството.
- За бежанците и мигрантите, идващи от страни като Афганистан, Пакистан, Бангладеш, части от Иран, религията е неизменна част от живота им, много по-важна от образованието. Наблюдаваме случаи, в които родители възпрепятстват децата си от училище, всеки петък, защото това е ден за молитва. Непридружените непълнолетни също пропускат този учебен ден.
- Наблюдаваме, че хора от столици и по-големи градове по-лесно се адаптират към изискванията на приемащото общество.

Психологически и емоционални предизвикателства пред деца бежанци и мигранти

Децата бежанци и мигранти са изложени на риск от развиване на психологически проблеми – посттравматично стресово разстройство, депресия, психическо безпокойство. Част от тях са претърпели значителна травма в родните си страни, ставайки свидетели на насилие, изтезания, загуба на близки роднини и приятели, нямат спомен за период на стабилност в живота си. В някои случаи училищното образование е било прекъснато и родителският стрес и обща несигурност са се превърнали в основни преживявания.

Пътуването до страна на убежище също може да бъде причина за стрес. То може да отнеме много време и да изложи хората на големи опасности. Например да попаднат

в ръцете на контрабандисти/ каналджии, за да се осъществи емигрирането им. Някои пътуват сами като единствен представител, който семейството може да си позволи да изпрати с надеждата, например, че непридруженото дете ще има по-големи шансове да получи статут на бежанец в друга страна.

Друг психологически аспект, на пръв поглед не толкова важен, но който също може да повлияе на развитието на личността, е чувството за недоимък. Има деца от бедни семейства, някои родени и израснали в изолация, които не са имали играчки, пособия за учене, арт пособия и т.н. При смесването им в класната стая с други, които са свикнали на такъв "люкс", това може да доведе до лошо поведение, ниска самооценка и други негативни последици. В подобни случаи е важно да работим с търпение и да осигурим обстановка, в която всички са равни и имат еднакъв достъп до материалната база, с която работим.

Децата страдат повече, отколкото бихме могли да подозираме, но възрастните не винаги го разпознават. Когато нямат друг език, чрез който да покажат страданието си, децата го показват чрез действия – чрез агресивно поведение, речеви проблеми, повишена възбуда, липса на концентрация, раздразнителност, безпокойство, проблеми в развитието, трудности при ученето, хранителни разстройства и др. Тези сигнали са личният отговор на детето за всичко, което се е случило в неговия живот, и са доказателство за страданието, което изпитва.

Като работещи ежедневно на терен се сблъскваме с подобни сигнали и послания от децата и е добре да имаме нужната подготовка и инструменти, с които да им окажем подкрепа.

След травмата от напускане на родината си, преживяното там и по пътя, за семействата е важно да чувстват, че те и децата им са в безопасна и стабилна среда.

2. Първи срещи

Обикновено новите деца в приемателните центрове научават за нас от други деца, които вече редовно посещават сесиите. Служители на ДАБ също съдействат.

Повечето новопристигнали деца веднага се включват в нашите занятия.

Понякога първо децата започват да посещават, а след 2-3 срещи се запознаваме и с родител. Друг път използваме различен подход като първо се срещаме с родителите на новодошлите деца в информационно – мотивационни сесии. Важно е да бъдат запознати с програмата на детските занимания, часовете на посещения и всичко, което организацията ни предлага, как и къде могат да бъдат достъпни услугите ни. Обичайно първата седмица родителят води и взима детето в определените часове.

Рядко, и само където има разрешен достъп в приемателните центрове, минаваме по стайте, представяме се и раздаваме програми.

„Първата ни среща с непридружените непълнолетни деца беше подкрепена от колегите от Сигурната зона¹ в центъра и на техния терен. Помогнаха ни да съберем деца. Опитавме се накратко да им се представим и какво могат да очакват от нас. Инициирахме процес на изследване на нуждите, за да направим заедно програма, но опитът не беше успешен. Нашата хипотеза е, че децата не са подготвени от досегашния си опит на търсещи закрила да вземат решения, от една страна, а от друга - нашата роля все още не им беше много ясна. Началото беше много трудно, на сяло, без общ език, освен жестомимичен.“ Радослава Райкова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ – Овча купел

Трудности и предизвикателства

- Очаквания от родителите на децата, че можем да им помогнем с получаването на статут.
- Някои културни различия възпрепятстват учебния процес и развитието на децата и влияят върху митогледа на младите.

Случвало се е родители от Иран да забранят на децата си да участват в дейности с деца от ниски касти от Афганистан.

¹

Сигурна зона е обособено и отделено място за настаняване на непридружени малолетни и непълнолетни деца. Към 2021 г. има две Сигурни зони в ПМЗ – кв. Овча купел и ПМЗ – кв. Военна рампа.

- Родителите не могат да подкрепят децата достатъчно в упражняването на езика и учебните задачи и разчитат на обучителите и доброволците на Каритас София.

Виждаме примери, в които родителите, дори да успеят да си намерят работа и да имат досег с външния свят, общуват само с хора от техния етнос и това ги възпрепятства в процеса на интегриране и научаване на езика.

- Полово разделение при тийнейджърите.

При някои първи разговори с родителите, особено на по-големи девойки, се оказва проблем събирането в едно занимание на момичета и момчета в тази възраст. Това поражда нуждата да разясняваме нормите в училище и уверяваме родителите, че работим в контролирана и защитена среда.

- Предразсъдъци и конфликти на етническа основа.

За преодоляването им работим много и с родителите.

„Направихме сесии, в които майките имаха възможност да се опознаят, а също и да споделят интересни неща за страната и културата си, като музика, танци, храна, традиции и др. Много от тях се сприятелиха, помагаша си една на друга за намиране на работа в града.“ Мирела Дончева, сътрудник социални дейности, Каритас София в РПЦ - Харманли

Децата лесно преодоляват различията, доказателство за това е ситуацията в РПЦ – Харманли. Там семейства от различни държави - Сирия, Ирак, Иран, Афганистан, Мароко, Ливан са настанени в отделни сгради и части на центъра. Повечето от тях не комуникират помежду си. Техните деца обаче се забавляват, играят и се обучават заедно на нашите занятия.

След като започнем работа с децата, се улеснява и връзката с техните родители. От друга страна, адаптацията на децата е основно ангажимент на родителите - ако те се адаптират, това помага и на децата.

При срещите си с непридружените непълнолетни обичайно слушаме музика и това е повод за някои младежи от арабски или кюрдски произход да демонстрират различие и създадат конфликт за реда на пускане на музиката, който се прехвърля на етническа основа. Някои тийнейджъри, например, заявяват, че не желаят да слушат кюрдска музика. Разрешаваме проблема, като припомняме правилото всеки да пуска по една песен, без разлика дали е от кюрдски или арабски произход.

Добри практики

При работата с деца и родители е много важно да **спазваме професионални граници** и да се опитваме да сме емоционално дистанцирани. Да се следват и да сме наясно с правилата за закрила. Не оставяме насаме с дете при затворена врата, съобразяваме се с не/съгласието за заснемане, следваме правила за споделяне в социални мрежи.

Избягваме да правим предположения за хората и да се поддаваме на стереотипи.

Обръщаме **внимание на културните различия**.

По възможност е добре да бъде осигурен медиатор, който е носител на културата и езика на децата, подпомага комуникацията и изграждането на доверие между децата и обучителите.

Създаваме **гостоприемна среда**, както за децата, така и за родителите - интернет, чай, бисквитки, място за споделяне и изслушване.

„Хората имат много въпроси, никой нищо не им казва, нямат никаква информация, те имат нужда някой да ги чуе, да разберат, че се вълнува от това, което им се случва. Насочваме ги. Ние сме като информационен и логистичен център за насочване, където не им се крещи.“ Иптисам Хасан, сътрудник социални дейности, Каритас София, РПЦ – Враждебна

При по-малките за първите няколко срещи насърчаваме присъствието на родител. Така детето се отпуска, оставя се само да наблюдава. Децата, които познават други деца от групата, по-бързо се включват в дейностите. Опитът ни показва, че е нужно около една седмица за адаптация.

При първо посещение на малко дете, обичайно започваме с рисуване или оцветяване на картина. Детето се приобщава към другите деца, те му обясняват на майчин език какви са правилата в заниманията и с поведението си му дават пример. Така се улеснява и началото на комуникацията между детето и обучителите на Каритас София.

Стараме се да осигурим **награда, малък подарък на първата среща**. Ако няма такава възможност, заемаме играчка за известно време, с отговорност на родителя да я върне.

Установяваме **правила и разпределение на отговорности в стаята** на Каритас София – подреждане, чистене и др.

ПМЗ- Военна рампа

„Използваме игри за създаване на хигиенни навици – дезинфекциране на ръцете при влизане в учебната стая, почистване и подреждане след приключване на дейностите. Децата са много активни и работят с голям ентузиазъм, защото знаят, че ще получат малък подарък, когато седмицата приключи, и ако са се справили успешно. Естествено всички получават мечтания балон.“
Нели Бонева, сътрудник социални дейности,
Каритас София, ПМЗ - Военна рампа

💡 При децата в тийнейджърска възраст понякога е трудно да се прилага дисциплина и да им се задържи вниманието за извършване на дадена дейност. В такива ситуации винаги дава резултат **включването на стимул**.

С деца на възраст 10-14 години установихме точкова система, при която при определен брой активно участие в дадена дейност, получават точка, а при събиране на 10 точки получават награда.

💡 Стараем се да обхванем различни аспекти на детското развитие, нуждата от учене и връщане към детството. Това се изразява в много **игри**, в които има възможности за учене на български език, развиване на двигателни умения, психо-социални умения (като търпение, решаване на конфликти, спазване на правила), запознаване с българската култура, хигиенни навици, възможности за намаляване на напрежението (лично и групово), следване на дневен ритъм.

Игрите трябва да са с лесни за обяснение правила, да могат да се покажат, демонстрират.

Любима игра е "ръкавица", с нея децата бързо научават цифрите и числата. Правила:

Децата се разделят на два отбора. Едните са с четни номера, другите са нечетни. Всяко дете трябва да запомни своя номер. Двата отбора застават в редици един срещу друг в противоположни страни на стаята. По средата се слага ръкавица или друг мек предмет (може и плюшена играчка, но малка). Съдията застава от страни на полето и вика по един номер от двата отбора, едно четно и едно нечетно число. Повиканите трябва да изтичат в средата на полето и да вземат ръкавицата (играчката) без да бъдат докоснати от другия. Успелият да вземе предмета трябва да се върне редиците на отбора си и така печели точка за своята група. Ако бъде докоснат, се дава точка на другия отбор. Ако двамата извикани играчи много дълго се гонят, се викат още двама.

💡 При заниманията си с децата **основно се водим от техните интереси**, като се стараем да ги **комбиниране с нуждите им** според нашето виждане.

Децата участват във взимането на решения и планиране на занятията. Съобразяваме се какво искат да правим заедно, след което правим програма. Например, ако желаят да правим състезание, го планираме заедно.

За работилниците също избираме какво да правим. Например след като сглобим печката, избираме какво ще готвим, с какви продукти, за колко човека, колко пари

ни трябва за пазар и взимаме колективно решение.

Оставяме децата да развиват своята креативност. Даваме им възможност да изявяват потенциала си. Случва се те сами да измислят правилата на игрите. Например, ако искат да играем на ресторант, те обособяват кът, разпределят си ролите, измислят меню и т.н. Правим пазар, магазин. Обучителите на Каритас София също участват с роли, които самите деца им дават. Една от любимите им игри е да бъдат учители. Поемат отговорност и разбират затрудненията да се задържа вниманието на учениците, когато трябва да слушат и изпълняват поставените им задачи.

За непридружените непълнолетни деца също създаваме възможности за различни дейности и даваме избор. Започваме с обособяване на кътове за игри и приложни дейности - игра на джаги, карти, настолни игри, рисуване, работа с вълна, мъниста и др. Ориентираме се какви интереси имат, закупуваме нови игри като отправна точка в изграждането на отношения между нас.

Колеги споделят, че децата не искат да си тръгват от нашите занимания, гледат да прекарат повече време в стаята, а по-големите постоянно влизат в срещите с по-малките, уж да питат нещо или уж да помагат.

Организираме ежедневието на децата, особено на непридружените непълнолетни с цел постигане на стабилна среда. Задаваме ясни и познати правила, информираме ги, договаряме заедно общите дейности, създаваме ритъм, че нещо се случва в точно определен ден и час.

„Работата с непридружени непълнолетни беше нова за нас. Нуждата от нея се появи в последните години с увеличаване на броя на пребиваващите в България деца. Основните ни цели, след като опознахме малко момчетата и добихме представа за живота им, се насочиха към постигането на известно усещане за нормалност; идея за наличието на „утре“, за което могат да мислят и работят; връщане на контрол над живота им; опознаване на българската (и европейска) култура и, не на последно място, припомнянето как да бъдат деца и младежи.“ Радослава Райкова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ – Овча купел

Работим върху **овластяване на децата с включването им в доброволчески инициативи**.

Много от децата обичат да помагат в сесиите и се радват, ако им се дават отговорности. Понякога влизат в ролята на учители. Когато някое дете реши да сподели свое умение или знание с другите, заедно с него планираме урока, преценяваме за коя група ще

е подходящ и му осигуряваме материали за провеждането. Случва се деца да учат останалите на родния си език, да споделят готварски рецепти, да обясняват правилата на спортни игри, да показват традиционни и модерни танци. Понякога по-напреднали деца учат начинаещи на български език. С готовност се включват и в задачи за раздаване на материали и почистване на стаята.

„Някои деца се приспособяват по-трудно към работата в група, поради психологически травми, за които ние не знаем, или поради особености на характера. Момче от Ирак, което е загубило баща си по пътя към Европа, първоначално се държи агресивно с останалите деца. При разговор с майката става ясно, че детето, като най-голям син в семейството, е поело много от отговорностите на бащата. Чувства се по-зрял от връстниците си и не иска да се отнасят с него като с малко дете. Когато му позволихме да помага с провеждането на уроците, да събира групата за сесия, да помага на най-новите деца да наваксат пропуснатото, за да могат да работят заедно с групата, момчето не само, че спря да проявява агресия, но и започна да се грижи никой в групата да не изостава.“ Мирела Дончева, сътрудник социални дейности, Каритас София, РПЦ - Харманли

Музиката е универсален език и начин за събиране и сплотяване на хора.

При първи опознавателни срещи с деца слушането на музика трябва да е задължителна част от програмата. Това удоволствие предразполага към обсъждане на теми, свързани с музиката, като любим изпълнител, жанр, песен. Скъсява се дистанцията, започват разговори и по-важното - опознаване и изграждане на доверителна връзка между децата и обучителите на Каритас София.

„Първият път, когато извадихме тонколоната, беше истинско откровение - много бързо момчетата свързаха телефон, пушнаха музика и започна хоро. Не просто танц, а с надиграване, усложняване на движенията, викане на още момчета да се включат, учене на нови стъпки, признание за майсторите. Така че бързо отделихме кът в залата за слушащи музика и танцуващи.

С напредване на времето и взаимното опознаване въведохме и правило - първо планираните дейности/ медресе (училище), след това слушане на музика. А, и момчетата научиха думата “тихо”. Наблюдаваме и развитие - първо няколко деца проявяваха интерес да пускат музика, постепенно кръгът се разшири и сега всички деца

искат да си пуснат по нещо. Първите избори на музика бяха постоянни - пускаше се горе-долу едно и също, което може да се определи като народна музика, но започнаха да се появяват нови изпълнители, съвременна арабска музика, различни стилове. Децата научават едно от друго за различни изпълнители и експериментират. В Сигурната зона се появиха деца от кюрдски произход, които не се притесняват от

етническият си произход, и внесоха още разнообразие. От време на време и ние се включваме в списъка на чакащите за пускане на музика с някое любимо наше парче или песен за азбуката, поздрав и други.“ Радослава Райкова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ – Овча купел

Силната музика в центровете е нежелателна и се налага да контролираме това. В такава ситуация молим два-три пъти да се намали, след това казваме, че или ще слушаме тихо или я спираме.

Отлагане на желанието. Имаме правило - първо планираните дейности, после свободни занимания.

В срещите с по-големите момчета се случва още в началото те да изявят желание да слушат музика. Правилото е първо организираната работа и после музика.

Спазване на ред - „**един по един**“.

Винаги съществува риск по-големите, по-шумните или по-напористите деца да обсебят инструментите, музикалната уредба или друго и да не позволят на останалите да се включат в дейността. Предвид липсата на общ език е удобно за тях изведнъж да престанат разбират. Полезен арабски израз в такива ситуации може да бъде „уахад-уахад“ (един по един), както и твърдост при спазването на реда.

При тийнейджърите обичайно слушането на музика започва спокойно, но скоро след това възниква конфликт кой да пусне песен. Прилагаме същото правило - всяко дете може да избира една песен и после дава възможност на следващото.

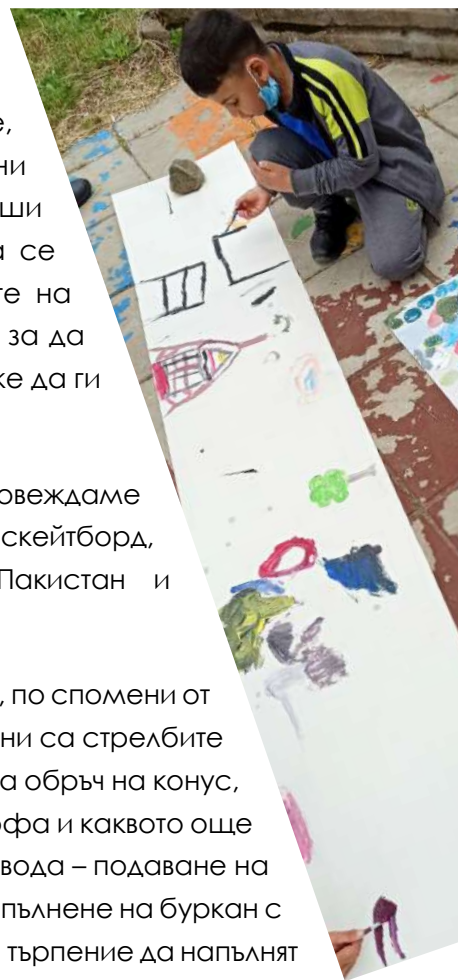
Водещ принцип в работата ни с децата е **приемането им като личности**. Това на практиката означава да се вглеждаме и вслушваме в тях, да си даваме сметка за техните емоции, мисли, страхове, надежди, да търсим мнението им, да се интересуваме от живота им, да имаме търпение да ги изслушваме и други прояви на нормални отношения между хората.

Понякога е достатъчно просто **да поговорим**.

„В най-ненатоварените моменти в Сигурната зона има по около 50-60 деца и младежи, а през лятото достигат до 150, но персоналът си остава същият. Това е сериозен брой деца в институция и за колегите е физически невъзможно да отделят достатъчно време на всяко дете. Децата се чувстват самотни, без значим възрастен, с когото да разговарят. Опитваме да отговаряме на тази нужда при всяка възможност - от жестомимичен въпрос при среща. “Изглеждаш тъжен, какво те натъжи?”, до планирани разговори с помощта на преводач за важните за децата неща. Говорим за процедурите и докъде са стигнали, опитваме да осигуряваме информация и да разясняваме наличната. Отделяме внимание на здравето и хигиената, започвайки през конкретна ситуация. Говорим за техните планове и надежди и какво могат да направят, за да станат те реалност. Много рядко, за съжаление, можем да стигнем до рационални резултати, но в повечето случаи дори минималното лично внимание дава знак на децата, че са значими.“ Радослава Райкова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ – Овча купел

Арт дейности. Стараем се да предоставяме достатъчно възможности за приложни и изобразителни дейности като рисуване, моделиране, апликиране, дизайн. Случват се по различни поводи и на различни места – за празници, в залата, на двора. По наши наблюдения личната съдба и преживяното от децата се отразява на творческия процес, най-вече на проявите на въображение. Подкрепяме децата с идеи в началото, за да могат да се отпуснат и да започнат, в последствие може да ги променят или да измислят свои.

Спортни дейности: При хубаво време провеждаме заниманията си основно на открито в двора на РПЦ - скейтборд, волейбол, баскетбол, крикет (популярна игра в Пакистан и Афганистан), футбол, тенис на маса.

Организираме всякакви състезания с подръчни средства, по спомени от детството, по предложение на децата. Особено популярни са стрелбите по мишени, в най-различни разновидности – нанизване на обръч на конус, целене на кегли с фрисби, вкарване на малко топче в кофа и каквото още се сетим с децата. В горещите дни любими са игрите с вода – подаване на водни балони по верига, бой с водни балони, щафети за пълнене на буркан с вода. За това е необходимо първо да инвестират време и търпение да напълнят 100 – 200 балона с вода. А след края на играта да изчистят двора от спуканите балони. Момчетата приветстват и състезанията по висок скок (прескачат въже, което ние държим). С развитието на отношенията ни с групата започнахме заедно да конструираме състезанията – на базата на средствата, които имаме в момента, правим различните етапи на играта. Стараем се за победителите да има по някоя дребничка награда.

Свободни игри заедно: Във втората, „неорганизирана“ част от заниманията, децата избират какво да правят. Нашата работа е да предоставим възможности за избор. Понякога играят „Черен Петър“, в малки групи – футбол, гоненица, правим кръгове за подаване на фрисби, „пиян морков“ с ритане на топката, каране на тротинетки.

При изявен спортен талант на колега (например волейбол, скейтборд) децата сами проявяват желание да се учат.

„След приблизително половин годишна работа с групата (има динамика на влизането и напускането, но съществува достатъчно постоянно ядро, за да има приемственост) децата започнаха да се самоорганизируют и да играят тяхна игра (била). Включват се всички деца. Това се случва обаче само, когато сме заедно на двора. Привличат ни за рефери и ако отклоним вниманието си от играта, прекъсват.“ Радослава Райкова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ – Овча купел

Даваме шанс на децата да се чувстват знаещи и можещи:

Приготвяне на храна.

Храната е универсален език. Каквито и различия да имаме, всички се храним. Ритуалите по приготвянето на храната и храненето говорят за сигурност, домашен уют, споделяне, грижа или с една дума - дом. Идеята за дом носи спокойствие. Възможността да си приготвяш храна дава и известно усещане за контрол над живота. Споделяме работата и резултата. Грижим се за тези, които в момента не могат или могат по-малко. Значими сме. Храним се заедно, с творенията на собствените си ръце. Прави ни по-близки, сваля прегради, допуска другите до нас. Изцелява, поне за малко, тревогите в душите ни. Дава ни усещане за нормалност и надежда.

В ПМЗ - Овча купел организирахме заедно готвене - желание, което непридружените и непълнолетни момчета бяха заявявали нееднократно пред колегите от Сигурната зона. Единодушно избраха да правим дюнери. Ограмотихме се за процеса на правене на дюнери, напазарувахме, осигурихме котлони и възможности за готвене в голата зала. Така се впуснахме в предизвикателството да организираме петнайсетина младежи, с които не можем да комуникираме словесно, да направят дюнери за всички в Сигурната зона, при това с удоволствие и добро настроение. Планирахме всичко много детайлно.

Консултирахме се с колега от сирийски произход и направихме списък на продуктите, съдове и пр. Разделихме процеса на готвене на етапи и съобразно тях прогнозирахме нуждата от различни екипи. Направихме план за пространството съобразно продължителността на процесите (и миризмите, които се носят и вероятността да задействаме противопожарната система) и планирахме работно място за отделните екипи. Представихме си как трябва да бъдат организирани - разположение на масите, нужда от работни покривки, готварски инструменти и пр.

Децата чакаха с нетърпение часа за началото на кулинарното ни занимание, бяха подготвени от колегите от Сигурната зона. Включиха се веднага и без всякакъв проблем в подготовката на пространството. Известна скука имаше, докато чакахме

да се финализира пърженето на картофите и месото, но все пак имахме да препоредим и организираме пространството за финалната част. В сглобяването на дюнците се включи колега от Сигурната зона, който заедно с един от младежите направи конвейер за дюнери, а още две деца сервираха и разнасяха храната по стаите. Сипахме си по сокче и се хранихме заедно. Дотук всичко протече според плана. След това няколко от по-големите момчета се опитаха да вземат останалата храна, без да я делят с другите. С общи усилия овладяхме ситуацията и довършихме почистването на пространството и прибрахме оборудването.

От гледна точка на резултатите този опит за съвместна дейност може да се приеме за успешен. Идеята дойде от децата - сдобиха се с малко контрол. Успешно спазвахме правилата (освен накрая). Започнахме да се опознаваме или поне да се забелязваме. Децата показаха умения и бяха горди със себе си. Споделяхме труд и храна. Погрижихме се за тези, които нямат възможност. Ние дадохме знак, че неприемливото поведение няма да бъде толерирано (и кое е то). Витаеше усещане за общност. Внесохме зрънце "нешъсълучване". И дюнците бяха вкусни!

Сериозно предизвикателство си остават опитите на част от децата да се сдобият с повече от другите. Извън довода "защото съм по-силен или хитър, защо пък не" има ред причини за подобно поведение. На първо място можем да обърнем внимание на груповата динамика - има ли лидерска група и на какво е основано лидерството. Кои са основните правила, които определят отношенията между децата - тези, които сме създавали заедно и изискванията в Сигурната зона и ПМЗ, или създадени от тях самите, често неприемливи.

След това е добре да се подсещаме, че отношението ни към храната се диктува най-общо от две основни предпоставки - заложеният инстинкт "храна = живот" и личният опит на лишения и несигурност за утрешния ден. След като сме наясно откъде идва поведението на някое дете, можем да реагираме подходящо, да стопираме безпрекословно или да напомним по-меко, че храната е за всички, че е достатъчна и ако е още гладен, ще намерим начин да решим въпроса, а после да поработим с детето за страховете му.

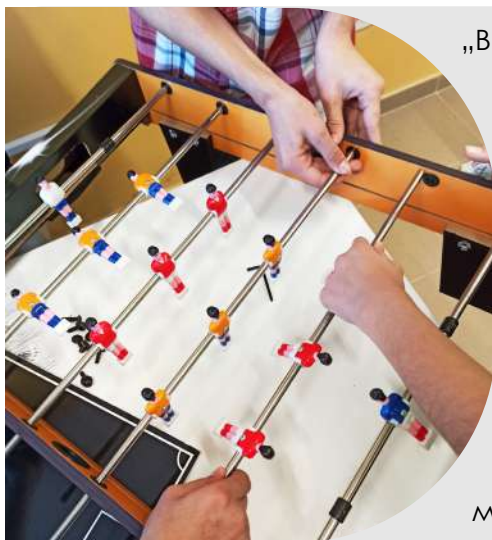
Любопитното явление да загубим способност да се разбираме, ако резултатът не ни устройва, всъщност може да се появи при всяка дейност. В случая възникна, докато се опитвахме да пресечем разграбването на допълнителната храна. Изведнъж се оказа, че досегашните мир и любов и разбиране без думи рязко изчезнаха. Едва ли щяхме да се справим, ако не бяхме проявили твърдост и не бяха се намесили други момчета, които дадоха да се разбере, че не одобряват това поведение.

Сглобяване и ремонт

След осигуряване на нови игри, съобразени с интересите и възрастта на децата, за младежите – джаги, въздушен хокей и др., те сами ги сглобяват. Възможността да покажат умения, да направят нещо с ръцете си вдъхновява и предизвиква ентусиазъм. Полезно е за всички, помагат както на себе си, така и на другите.

Освен да сглобяват игри по-големите могат и да помагат с ремонти на общи пространства и стаи.

„В залата на Сигурната зона имаше видими неща, които имат нужда от ремонт. Така че една част от ремонтната работилница беше планирана за поправки в залата. Планирахме и да предложим на децата да направят ремонти на мебели от стаите им. Друга част беше създаване на пространство в самата зала децата да излагат творбите си. С колега от Сигурната зона обсъдихме и планирахме какво биха искали и е възможно да се направи.

Планирахме и осигурихме нужните инструменти и материали: винтоверт и отвертки, клещи, чук, ударна бормашина, дюбели, винтове, канап и щипки, монтажно лепило. За начало на работилницата изобщо нямаше нужда от думи, за да се разберем какво правим – достатъчно беше да извадим и подредим инструментите. Старирахме с масите в залата, ремонтирахме и залепихме краката им за допълнителна здравина, а след това поканихме момчетата да донесат мебели за ремонт от стаите си. Имаше поле и за хитроумни решения и въображение – масата от една стая беше с изгубен крак и след кратко обсъждане момчетата я направиха трикрака (а момчето, което предложи решението, почти литна от гордост). След като ремонтирахме всичко възможно, се захванахме с пробиването на дупки в панела, на който да опънем канапи за излагане на рисунките на децата. Много мъжка работа! Последва неравна битка с арматурата в панелите, но в крайна сметка успяхме да се справим и заедно се полюбувахме на резултата. Залата вече не беше гола и бяла.

Да ремонтираш с ръцете си е, на пръв поглед, прозаична работа. Но след месеци на несигурност къде ще бъдеш утре, какво очакват и очакват ли изобщо нещо от теб днес, докосването на тези материални и прозаични неща като инструменти носи много. Трепетът, с който момчетата пипаха инструментите, дори само за да ги вземат в ръка и да ги изследват, наистина е труден за описание. Потвърдиха пред себе си и другите, че са мъже. Показаха какво могат. Водихме технологични спорове с ръце и успяхме да се убеждаваме един

друг. Мнението им имаше значение. Имаха усещане, че не всичко се разпада, или поне е поправимо. Осигуриха си малко повече комфорт и уют. Оставиха следа в пространството. За нас също имаше бонус резултат – демонстрирането на традиционно мъжки умения от жена я издига в очите на момчетата, придава ѝ допълнителна стойност. И вече знаят, че винаги имаме по някой инструмент в себе си и си го искат – да затегнат някое винтче.“ Радослава Райкова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ – Овча купел

Разбира се, опазването на здравето на децата е приоритет, затова при боравене с потенциално опасни инструменти е задължително спазването на ред и правила за безопасност. Дейността трябва да е строго организирана и под непрекъснат контрол, което освен всичко друго предотвратява счупване, загубване и открадване на инструментите.

Отбелязваме заедно важните дати

В контекста на принципа за приемане на децата като личности, важен момент представлява уважението към лични, национални и религиозни **празници**.

Отбелязваме язидската Нова Година

Отбелязваме заедно както български и християнски, така и арабски, кюрдски и ислямски празници: Нова година; Ноуруз (първият ден от пролетта и началото на новата година в традиционния ирански календар) и Ислямска Нова Година (Ra's al-Sana); Аид ал фитр, познат и като Шекер байрам (празник в края на Рамазан); Коледа; Великден; Баба Марта; Празник на жертвата (Eid-al-Adha), в България Курбан байрам и др.

Споделяме преживяванията на децата на празниците. На първо място и особено важни са **рождените дни**. Дори само актът на достигане до истинската дата на раждане вече носи на детето усещане за значимост (често в документите на търсещите закрила като дата раждане е отбелязан 1 януари, а не действителната дата).

„При една от срещите с младежите научихме, че едно от децата скоро има рожден ден. Состаналитетайно организирахме подготовка на парти за празника. Подготвихме плакат с апликации, направихме торта, украсихме стаята и приготвихме почерпка. Самата подготовка представляваше образователни, кулинарни и арт-занимания – трябваше да очертаваме, изрязваме и залепяме букви, да правим крем за торта и да я сглобяваме, да я украсим с фондан. След като бяхме готови, момчетата извикаха рожденика и започнахме партито. При цялата подготовка течеше непрекъснат процес на вземане на решения – стимулирахме момчетата първо да решат дали искат да направят парти-изненада. След това трябваше да вземат общо

решение какво да направят за партито. По време на подготовката на плаката трябваше да определят цвета на всяка буква. При подготовката на тортата - какъв ще е дизайнът, кой какво ще прави (при наличие само на една точилка за фондан е много трудно да я поделиш с другите). И още много дребни групови решения, до които трябваше да стигнат. Имаха съвсем заслужено усещане за авторство. Имаха възможност да направят нещо добро за някой друг, което повишава самооценката и придава значимост на собствената личност и това се виждаше ясно в процеса на работа. За преживяванията на рожденика, освен че вероятно е имал мускулна треска от широки усмивки, можем да кажем, че когато разрязваше тортата, ръцете му трепереха от възнение. Защото група хора бяха решили, че денят, в който е дошъл на този свят, е важен." Радослава Райкова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ – Овча купел

3. Помощ! Детска градина и училище

(изграждане на навици, адекватни на културата на приемащото общество)

Една от най-важните стъпки за едно семейство, търсещо закрила, е включване на децата му в образователната система. За децата, бежанци и мигранти училището може да изиграе жизненоважна роля в интеграцията им, бидейки място не само за образователно, но и за социално и емоционално развитие, както и основна връзка с местната общност.

Ключово обаче в този процес е участието на родителите. Без нужната мотивация, подкрепа и загриженост от тях към децата, резултатът понякога е ниски образователни постижения и отсъствия от учебните часове. С оглед на опита и на работата със семейства на бежанци и мигранти е важно да се отбележи, че мотивацията се определя от приоритетите и ценностите в семейството.

Срещат се деца, които нямат изградени навици и никога не са ходили на училище, прекарвали са дълги години без образователна подкрепа. Състоянието на родителите им и невъзможността да се адаптират бързо към средата действа демотивиращо и за децата. Родителите се чувстват неустановени, без нужните умения

да се справят, налага се да преминат през лабиринт от институции и трудности, за да намерят жилище, личен лекар, работа, да започнат да учат езика, да разберат писаните и неписаните правила в приемащото общество. Това влияе и върху тяхната възможност да обръщат нужното внимание на децата и на изграждането на определени навици, полезни за интеграцията.

Българската образователна система е безплатна и задължителна за деца от 5 до 16 г., но колкото и да изглежда достъпна за всички, понякога се оказва, че трудно позволява включване на деца с образователни дефицити, каквито са децата бежанци и мигранти. И въпреки че е нормативно уредена, се наблюдава само формално приобщаване без откликване на индивидуалните нужди. Затова е важна подкрепата на всички обучители за неформално образование.

Приобщаване на децата бежанци и мигранти към българската образователна система

Ключово значение за интеграцията на деца бежанци и мигранти е приобщаването им към образователната система. Ако на детето му бъде предоставена безопасна среда в училище и има нужната мотивация да бъде редовен ученик, то тази рутина е предпоставка за възвръщане на чувството за нормалност в живота му.

Интегрирането на деца бежанци и мигранти внася голямо многообразие в обществото и образователната среда. Училището трябва да възприема и използва богатството на това многообразие и така да противодейства на изключването и изолацията, от които страдат много деца бежанци и мигранти.

Трудности и предизвикателства

- Езикова бариера и различна културна среда – голяма част от децата, настанени в РПЦ, не обичат да ходят на училище, поради трудностите с българския език, които възпрепятстват усвояването на учебния материал и водят до загуба на интерес. Езиковата бариера и различията в културите вдигат невидими стени между децата бежанци/ мигранти и техните съученици.
- Икономически причини - липсата на средства принуждава много родители да задължават децата си да работят, а това оказва влияние върху отношението им към образованието и пречи на процеса на адаптация и учене. Липсата на финансови средства за закупуване на учебни материали, ученически раници, облекло и др., също допринасят за чувството да се чувстваш различен – аутсайдер.
- Неграмотност и различна образователна система – децата бежанци идват от различни страни с различни образователни системи, затова се нуждаят от време за адаптация към новите начини на обучение. Има и деца, които са неграмотни на майчиния си език, което още повече затруднява процеса на адаптация. Също така, децата натрупват много образователни дефицити по време на пътуването си в търсене на закрила.

- В някои семейства задълженията на децата и грижата за дома и семейството са приоритет пред образованието и времето с връстниците. Някои деца поемат отговорности, които са твърде големи за възрастта им. Изпитват умора и липса на време, за да се подготвят за училище. Това също е предпоставка за отпадане от образователната система.

- Липса на желание и мотивация за включване в образователната система при някои семейства – както от страна на родителите и децата, така и от страна на учителите в училищата, затова е необходимо изграждане на връзка и лична отговорност, мотивиране на децата и родителите, изграждане на разбиране за ценността на образованието като цяло.
- За децата най-важно е това, което е най-важно и за родителите им – да получат статут. Образованието и училището остават на заден план, когато пребиваването в страната е несигурно.
- Психологически причини - апатия, липса на интерес и концентрация – като следствие от преживяна травма или предишния опит с прекъсване на образованието.
- Перспективите на семействата за преместване в друга страна, а оттам и демотивацията на децата да инвестират време и усилия в изучаването на официалния език.
- Демотивация, причинена от тормоз и дискриминация в училище.

Добри практики

Децата бежанци и мигранти често изостават от учебното съдържание, съответстващо на възрастта им и е добре преподавателите да се съобразят с това и да адаптират учебния материал към възможностите на детето.

Добра комуникация между учителите, експертите на ДАБ, отговорни за образованието в РПЦ и обучители на Каритас София, които подпомагат децата в преодоляване на образователните им дефицити и съдействат за контакта между семействата и училището.

„Когато детето се включи в образователната система на страната, ние поддържаме контакт със социалните сътрудници на ДАБ и на училището, като съдействаме с превод и разяснения при нужда.“ Адел Мансур, сътрудник социални дейности ПМЗ - Военна рампа, Каритас София

Добра практика би било да се въведе задължителна подготовка по български език, преди записване на дете бежанец или мигрант в българско училище, тъй като неразбирането на езика е една от основните причини децата да са демотивирани относно образованието.

Работа с родителите относно образователния процес на децата

Родителите трябва да бъдат ангажирани и овластявани да подпомагат обучението, посещаемостта и поведението на децата, независимо от социалния им или културен произход. Работата с тях за подготовка на децата за включване в българската образователна система е също толкова важна, колкото тази със самите деца. Тези, които не са образовани, не могат да разберат значимостта на образованието. Затова трябва да бъдат мотивирани посредством информационни срещи. За целта е добре да им се дадат добри примери. Такива могат да бъдат:

- образованият човек има повече възможности за реализация и намиране на работа;
- дипломата за образование дава шанс за по-добре платена работа;
- знанията от училище или от неформално образование са мобилни – те не се губят и могат да бъдат стабилна основа за надграждане, където и да е по света;

Родителското участие може да подпомогне диалога между учители и ученици и да предотврати страховете, недоверието и подценяването на важността на образованието.

Трудности и предизвикателства

- Няма изградена практика за организиране на опознавателни информационни срещи с родителите и децата от класа, в които да се запознаят с историята на детето бежанец или мигрант и семейството му, да разгледат снимки, да чуят за успешни примери. Все още на места обучителите на Каритас София нямат разрешение за комуникация с учителите на децата в училище от страна на служители от ДАБ, които се занимават с това.
- Много често самите родители са затрупани с домакинска работа и други задължения. Дори и да имат желание да са активни по отношение на образованието на децата си, нямат физическата възможност да съдействат.
- Родители, работили в родината си без да имат образование, го смятат за излишно и не подкрепят децата си в обучението, защото според тях е загуба на време.
- Случва се родители на момичета в тийнейджърска възраст да ги спират от училище, защото вече са им уредили жених и намират за по-наложително да ги подготвят за домакини.

Добри практики

💡 Добра практика е при възможност всяка седмица да се поддържа контакт "учител-родител". По този начин можем да бъдем медиатори и да предаваме обратна връзка от двете страни.

💡 За да покажем на родителите, че образованието помага на децата им да се развиват, можем да включим самите тях в някои неформални образователни и развлекателни дейности, в които сами да се убедят в смисъла на обучението и прогреса на децата. Включването в образователни и развлекателни дейности на майките без образование (и не само, разбира се) може да преосмисли отношението им към значимостта на образованието.

💡 Добра практика е да се провеждат информационни срещи в училищата, в които има записани деца бежанци или мигранти, за да се насърчи и подпомогне включването им в детската общност. Познаването на трудностите и предизвикателства, показването на успешни случаи за това как образованието влияе положително върху развитието им, е ключово.

💡 Някои многодетни семейства, в които двамата родители не могат да работят и да се справят в България, продължават към държави с по-добри социални политики. Много е важно семействата да осъзнаят, че в България един родител не е достатъчен за осигуряване на прехраната и че жената трябва активно да се включи в новия живот, намирайки си работа. Това изисква много усилия от страна на организации и институции, консултации както с жените, така и с техните съпрузи, защото това е въпрос на принципи и традиции.

„Много родители ценят образованието и се радват на възможността децата им да получат такова. Работих със семейство от Афганистан, което е живяло много години в Иран. В Иран няма пряка заплаха за сигурността им, но те напускат страната, тъй като децата им нямат право да продължат образованието си там. В България те ходят на училище за трета поредна година и са съответно 4-ти и 7-ми клас, справят се отлично с учебния материал.“ Венцислава Анкова, сътрудник социални дейности в ПМЗ - Военна рампа, Каритас София

Понякога родители, които не са получили никакво образование в родината си, много силно се амбицират в посока на това децата им да получат такова, защото не искат те да водят техния начин на живот. Например, майка от Афганистан на 28 години без образование и с много тежък житейски опит, който я довежда до депресивни разстройства, бе силно мотивирана да образова двете си дъщери, за да имат щастлив живот.

Взаимоотношения между членовете на семейството. Традиционни разбирания за ролята на мъжете и жените.

- В някои случаи страните на произход и културите на мигрантите и бежанците са по-традиционни и семейството е в центъра на техните разбирания. В резултат на това, ролята на половете в него са строго разграничени – напр. жените домакинстват, а мъжете работят. Патриархалните отношения доминират в семейството. Бащите строго следят за спазването на традиционните ценности и наблягат на послушанието на децата. Дори образованието може да е привилегия само на момчетата и мъжете. Културните и религиозните норми в някои държави са наложили разделение на училищата само за момичетата или само за момчетата.
- Нерядко се наблюдава изключването на момичетата над 13 години от училище от страна на родителите по ред причини:
 - защото са достатъчно големи за задоволяване;
 - защото са достатъчно големи, за да работят и подпомагат финансово;
 - защото са твърде големи и е „опасно“ да се срещат с момчетата на тяхната възраст, пък било то и съученици;
 - защото са достатъчно големи, за да помагат в домакинството, а също и в отглеждането на по-малки братя и сестри.

Това се среща предимно в семейства с необразовани родители.

- В същото време се наблюдава по-голямо желание за образование от страна на момичетата в тийнейджърска възраст, отколкото при момчетата.

„Това, което на мен ми направи най-силно впечатление, е стереотипът за „мястото“ на жената в социалния живот и много често срещаното ограничаване на достъпа до образование на момичето (най-често най-голямото момиче в семейството) и спорадичното му „пускане“ на училище в зависимост от изпълнението на редица домашни задължения, които трябва да бъдат свършени (чистене, готвене, гледане на по-малки братя и сестри). Това е и едно от моите лични най-големи предизвикателства в работата, което е преодолимо, но само и единствено с паралелна работа деца-родители и активното включване на бащата в процеса по осъзнаване, тъй като той е фигурата на вземащия решения в семейството.“ Венцислава Анкова, сътрудник социални дейности в ПМЗ - Военна рампа, Каритас София

Взаимоотношения между децата бежанци и мигранти и приобщаващото общество

- Има случаи, в които български родители не одобряват присъствието на дете бежанец или мигрант в класа на децата им. Родителите на детето мигрант също усещат негативизма, дискриминацията и недоверието. И трябва да мине известно време, за да се изгради връзка на доверие и да отпаднат

страховете от двете страни. За това е нужна подкрепа от учители, родители, неправителствени организации. На теория в училищата има възможност за допълнителни консултации след часовете, за тези, които не успяват да се справят с учебния материал, но на практика те са рядкост.

Това, което помага да се създаде атмосфера на опознаване, приемане и доверие е:

- предоставяне на възможности за участие в извънкласни дейности като метод за приобщаване.

- срещи и взаимодействие с приемащото общество с цел промяна на нагласите и стереотипите към бежанците (примери за взаимодействие, участие в културни мероприятия, обмен на култури).

Добри практики

„От личния ми опит мога да споделя, че насочването на семействата и децата към спазването на графици и правила, способства за изграждането на един вътрешен ред и рутина и за двете страни – много важни за спокойствието и разгръщането на потенциала на децата в тази трудна за тях среда.“

Когато пристигнат много нови семейства в приемателните центрове на ДАБ организираме среща с родителите, на която ги запознаваме с българската образователна система, важността и значението на образованието. Наблягаме на това, че на всяко дете е осигурен достъп до образование. Някои родители, особено майки, никога не са ходили на училище и не осъзнават стойността на образованието. Когато те бъдат включени в уроци по български език или история и география, те самите усещат силата и независимостта, които им дава знанието и новите умения, и пожелават същото за децата си.

В нашите сесии децата се научават да спазват график и правила. Те започват още с почукването на вратата преди влизане в стаята. Правилата на класната стая са илюстрирани и залепени на видно място. На всяко дете се дава програма за неговата възрастова група. Наблюдаваме, че отначало децата имат проблем с идването навреме, но след като пропуснат 1-2 сесии, бързо свикват да идват в посочения час, за да не изгубят възможността за интересно преживяване.

Спазване на времето за занимания. За някои деца и семейства на бежанци и мигранти времето е разтегливо понятие.

Изграждане на хигиенни навици – носене на чисти дрехи, миене на ръце, дезинфекция.

Умение за спазване на правила и следване на програма. Например, първо учим, после играем карти. Има и много изключения, при които предвид емоциите и нагласата на децата променяме програмата.

Изграждане на авторитет.

„След занятията децата сами се организират да играят някаква тяхна игра, но само когато ние сме там, както когато родител си извежда децата в градинката да играят с други деца. Наричат ни “анса”, което означава госпожо и е обръщение към учител.“ Радослава Райкова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ - Овча купел.

В ПМЗ - Овча купел наш сътрудник социални дейности, жена, спечели уважението на мигрантите в центъра по време на информационна среща, която бяхме организирали. В началото те почти не я слушаха. С въпросите, които им задаваше на родния им език, тя ги провокира да се замислят какво искат от живота. Какво ще разкажат на семействата си един ден, като се срещнат? Дали искат само да стоят и нищо да не правят или искат да могат да кажат, че нещо са постигнали, научили? Бяха предизвикани да разсъждават и сами да намерят верните отговори. След срещата нашите колеги жени започнаха да бъдат поздравявани с обръщението „госпожо“.

Демонстрирането на умения от жени, особено в мъжки дейности (работа с бормашина) или спорт, предизвиква удивление и уважение.

“Изкарах лонгборда на дъщеря ми на двора и докато учех по-малките как да държат баланс на него, дойдоха няколко по-големи

Засаждане на дърво, ПМЗ - Враждебна

момчета, 15-20-годишни. Дадох им да пробват, опитаха се да го подкарат, но не успяха. След което им показах как се кара и от тогава започнаха да ме поздравяват, когато ме срещнат. Двама от тях дори дойдоха в стаята ми, за да питат дали може да посещават занятията.” Зорница Христова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ - Враждебна

Транспортът до училище понякога е решаващ за посещението на някои деца. При възможност осигуряваме билети и логистична подкрепа, тъй като лагерите са далече от училище и децата няма как да ходят сами, а родителите не ги пускат, заради разстоянието до училището.

4. Детска градина и училище – начин на употреба

(подкрепа за деца, включени в образователната система,
Клуб "Домашна работа", работа с родители, с класа и учители в училище)

Децата, които ходят на градина, се адаптират бързо и изграждат навици, подходящи и за училище.

В Харманли много малко от децата са записани на детска градина. Повечето не посещават, поради финансови причини. Сутрин организираме сесии за най-малките деца. През това време майките успяват да сготвят или да напазаруват. Когато групите станат много големи и ни е трудно да се справяме, някои от майките се редуват да ни помагат.

В София ситуацията е сходна, поради недостига на свободни места в детските градини. Работим с децата за адаптация, свикване с правила, часа на водене, посещаване на тоалетна.

Алтернативата на детската градина е работата на обучителите на Каритас София – докато по-големите са на училище сутрин, ние работим с малките 2-6-годишни. Слушаме песнички, любимата игра е „музикален стол“. Децата оцветяват, очертават контури, играят с пъзели и на различни състезания. Правят апликации, например листо от картон, което се попълва с парченца цветна хартия чрез лепене. Всеки път избираме тема.

Занимания в ПМЗ - Военна рампа

„Не искат да ходят на училище, защото при нас се чувстват по-приети, по-успешни и ни предпочитат.“ Ани Димитрова, сътрудник социални дейности, Каритас София в РПЦ - Харманли

„(Подкрепата от Каритас) Помагаше ми да разбера урока на моя език, решаваше с мен задачите за домашното, нещата, които не разбирам – хубаво е да има кого да попитам.“

Добри практики

Организираме събития, на които каним и български деца. Понякога присъстват и учители и директори на училища. Децата се опознават понякога чрез спорт, игри и общи интереси, а друг път говорят за страните си и споделят традиционна храна и музика. Децата, които имат приятели българчета, по-лесно се адаптират в училище и ходят с по-голямо желание, по-мотивирани са да учат и да участват в извънкласни дейности.

„Дете от Афганистан, което беше записано на училище в с. Българин, ходеше на училище с голямо желание и нямаше търпение да се види всеки ден с приятелите си - българи от различни етноси и други деца от лагера от различни националности. Момчето беше един от отличниците на класа. Когато семейството се премести в Димитровград, желанието му да ходи на училище изчезна и успехът му се понижи. Детето сподели с нас, че предпочита да учи онлайн, тъй като останалите деца се подиграват на акцента му.“ Сътрудник социални дейности, Каритас София, РПЦ Харманли.

В началото на учебната година първите няколко дни придружаваме новите деца до училище, докато свикнат с маршрута. Родителите също се редуват да идват с нас.

Колеги от РПЦ – Харманли споделят: „Децата, които са записани на училище в града, ходят пеша, защото те са на 15 минути път от РПЦ-то. Някои деца ходят на училище в близките села. За тях има транспорт, организиран от общината. В края на учебната година водим учениците до градската библиотека, откъдето си взимат препоръчаните книги за лятото, и после заедно ги четем. Разходката до библиотеката се съчетава и с обяснение на правилата за движение на пешеходци по пътищата.“

Съдействаме на родителите да попълнят декларации и училищни документи.

Обръщаме внимание на ангажиментите на родителите към децата, включително и законови. Обясняваме колко е важен часът на лягане, събуждане, тръгване за училище. Ако е необходимо, придружаване до училище, насърчаваме това да прави родител, а не друго дете, и ги запознаваме с възможните рискове. Обръщаме внимание и на пътната безопасност и правилата за движение.

Клуб „Домашна работа“ в РПЦ

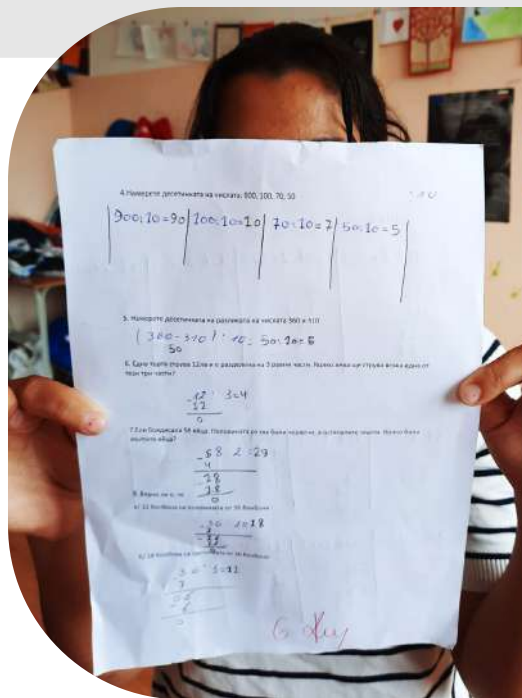
„Повечето деца са записани на училище. Това важи както за децата, които са в центъра със семействата си, така и за непридружените непълнолетни. Родителите обаче не могат да помагат на децата си с подготовката на уроци и домашни, тъй като познанията им по български език са недостатъчни. За всички ученици всеки ден след училище организираме Клуб „Домашна работа“, където помагаме с подготовката за следващия ден. Понякога

родители, които знаят немски или английски, също ни помагат.

Организираме и сесии, в които участват и български деца, и заедно си подготвят уроците. Децата от един и същи клас си пишат домашните заедно и си помагат взаимно." Добринка Илиева, Сътрудник социални дейности, Каритас София, РПЦ - Харманли

💡 В стаите, в които провеждаме заниманията с децата, пазим изработени от тях проекти, рисунки, тестове, контролни и макети, които са правици за училище. Децата се гордеят с изработените от тях неща и ги използват за образец за следващите групи. По-големите ученици обичат да помагат на по-малките. Например в Харманли две деца от шести клас изработиха заедно с нас макети на обемни тела, като част от задание по математика. Децата получиха отлични оценки и макетите им бяха използвани за модел в часа, а после бяха изложени в класната стая. Децата бяха много доволни от себе си."

В ПМЗ - Враждебна е правило тръгването с това, което си изработил и качването му горе в стаята. Рисунките с името на детето се закачат от външната страна на вратата и когато желаят, могат да си ги вземат.

Отличничка

💡 Обратната връзка към родителите за напредъка на децата е от съществено значение.

Пример как родител може да научи за направеното от детето:

„Често в края на дадено занятие, свързано с писане или смятане при по-големите, или с фина моторика при по-малките, под направеното от тях слагам усмихнато лице и отстрига правоъгълниче, за което обяснявам на децата, че в него искам подпис от родителя.“ Зорница Христова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ - Враждебна.

💡 Организираме регулярни родителски срещи в приемателните центрове, защото осъзнаваме, че много информация не достига до родителите. Дори и да отидат на срещи в училище, не разбират какво се говори. Понякога наши сътрудници съдействат с превод и заедно с родителя отиват в училището.

На организираните от нас родителски срещи разясняваме какво правим и как напредват децата. Даваме информация за това какви са притесненията на детето, нуждите му от подкрепа и как да му съдействат. Например родители не знаят, че има часове за консултация с учителите в училище. Случвало се е след такива срещи някои майки да се върнат радостни и горди от постиженията на децата си.

Има деца, които поемат изцяло грижите за дома и по-малките си братя и сестри, след като майките им тръгнат на работа. Поради това те не успяват да се подготвят редовно за училище. С майките на две такива момичета - от Сирия и от Афганистан, направихме специална сесия, в която обсъдихме проблема и заедно стигнахме до подходящо разпределение на задълженията между всички членове на семейството. Едната майка прецени, че е по-добре да запише най-малката си дъщеря на детска градина, отколкото да я оставя на грижите на сестра ѝ.

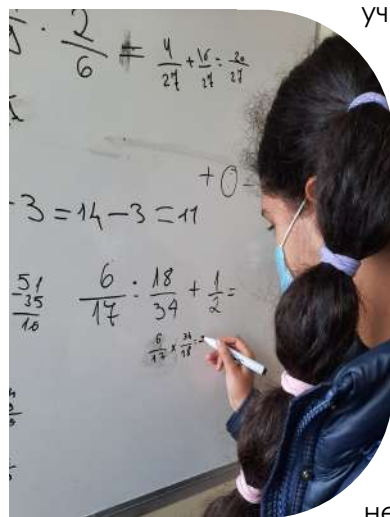
Идея за подкрепа на ученик, когато семейството живее в една стая:

„Можеш да излезеш с бебето за един час на разходка, за да може по-голямото братче или сестричка да си напише домашното.“ Наталия Григорова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ - Овча купел.

💡 Използване на Google translate за разбиране на български език. Насърчаваме ги и ги учим да използват автоматичен превод при нужда - снимат текстовете с телефон и ги превеждат с приложение.

💡 Осигуряване на превод от сътрудник социални дейности на родния език на децата

Опитът ни показва, че училищните проблеми на децата са основно ангажимент на майките, докато бащите работят. Но в някои случаи те не разбират информацията от родителските срещи в училище и често обратната връзка от учителите минава през обучителите на Каритас София. По време на онлайн обучение също се случва

учителите да изпращат информация за домашните работи и уроците до колеги на Каритас София за превод към децата/ родителите. Въпреки че не разбират езика, е за отбелязване, че на тържествата за откриване на учебната година наблюдаваме, че присъстват всички майки, особено на по-малките ученици.

Решаваща е ролята на бащите при даване на разрешения, например за извеждане на басейн, екскурзии в смесена група от момчета и момичета и др. Обучителите ни с редки езици разясняват нашите отговорности, културните норми в страната за деца на съответната възраст, внасят необходимата сигурност и спокойствие у родителя, че средата, в която остават децата си, е контролирана.

За необходимостта от превод на информация от училище са и следващите примери.

“Имали сме случаи на старателно дете, което с много внимание “прерисува” буквите от текстовете, без да ги разбира и освен това пише най-красиво от всички в класа. Или случаи, в които родители не получават никаква обратна връзка от училище за напредъка или трудностите на детето им. Единственото, което виждат понякога, е похвала в бележника, или искане от учителя да се подпишат под домашна или контролна работа.” Зорница Христова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ - Враждебна

Награди за толерантност. В едно от училищата в Харманли всяка година се присъжда грамота за най-толерантен съученик. Момиченце от Афганистан печели тази грамотата две поредни години.

(Само)организирането на семействата да помагат взаимно. Например една майка води детето на друга на училище, която има бебе.

Добри практики от опита на учители по български език в Център за интеграция на бежанци и мигранти "Св. Анна":

Лятно училище - първоначален контакт с децата и родителите

„Лятното училище беше единственото място, на което си поемаше дъх, чакаше заниманията с нетърпение, разказване на истории, рисуване, игрови занимания.“
Родител на дете от лятно училище.

Учители по български език работят с децата по време на лятно училище, което продължава около 4-6 седмици. То дава възможност на специалистите да установят първоначален контакт с децата и техните родители и да ги запознаят с работата на центъра, както и с особеностите на българската образователна система.

Заниманията са неформални и насочени както към помощ с българския език, така и към подпомагане на децата да свикнат с новата среда и да се чувстват по-подготвени за първия учебен ден. Някои от децата са в училищна възраст, но за тях

тепърва предстои да влязат в класна стая пълна с ученици, които говорят език, различен от техния роден. Лятното училище подкрепя тези деца и им предлага позитивна комуникация на български език. В сесиите вземат участие от 8 до 10 деца. Те са разделени по възраст и по степен на знание на езика. Дейностите са разнообразни и специално подбрани, така че да отпуснат децата и едновременно с това да ги подготвят за предметите, които ги очакват в училище.

Едновременно с това учителите по български език използват възможността да общуват по-често и с родителите на децата и да проверят техните нагласи – дали са готови да запишат детето/децата си в българско училище, дали имат някакви притеснения относно това и дали има с какво да им съдействат по тези въпроси.

Лятното училище съчетава в себе си сериозни езикови занимания с игри, работа по

социалните умения на децата и установяване на контакт с техните родители.

Родителски срещи

Родителските срещи са основен инструмент за свързване с родителите, определяне на целите и възможностите за помощ на децата в приобщаването, включването и интегрирането в образователната система. Те имат задължителни три издания - преди започване на лятното училище в средата на лятото, в началото на учебната година и в края ѝ. По време на тези срещи се поемат конкретни отговорности както от страна експертите в Каритас София, така и от страна на родителите. Процесът на приобщаващо образование и подкрепа на децата не е едностранен и изисква пряко участие на родителите в него. Участието в срещите винаги е многобройно от страна на родителите. Те имат големи очаквания и желание децата им да бъдат включени в програмите за деца, които организира Каритас София - летни училища, помощ в училище, индивидуална подкрепа, групови занимания с връстници от български училища и др.

Бащинската роля – насърчаваме участието на бащите в срещите със специалисти, което е важно за бъдещото развитие на децата при избор на училище и образование. Обичайно повечето контакти са предимно с майките, които рядко вземат сами решение. В някои семейства мнението на бащата е основополагащо и не подлежи на коментар.

Клуб „Домашна работа“ - доброволци в помощ на училище

„Трудно ми е, защото в училище много бързо се обяснява и нямам време да наваксам всичко, доброволката ми обясняваше нещата, които не разбирам.“

„Българският е проблематичен, тук подобряват много езика си и се дават основите; малко е един път седмично с доброволец, някои доброволци са имали възможност по-често да се виждат и това се оценява много положително“.

Образователна подкрепа в извънкласни занимания предоставяме и през учебната година на учениците от предучилищна възраст до 12 клас. Те имат възможност да работят индивидуално с доброволци, които набираме чрез платформата Timeheroes. За целта се попълва формуляр за кандидатстване и след одобрение биват поканени на интервю. След внимателна преценка правим препоръки и организираме опознавателни срещи на двойките доброволци и деца заедно с техен родител. Едва след тези срещи изготвяме график на заниманията, който е гъвкав и удобен за всички.

Заниманията с доброволци са най-често по български език, математика и природни науки. Тези, с които ученикът има най-големи затруднения, и по които учителят се чувства уверен да помага.

Служителите на Каритас София съдействат за комуникацията между ученици, доброволци, родители и учители при решаване на различни казуси, свързани с обучението. Провеждаме разговори и консултации, коментираме трудности и

напредъка. Слаба страна на речника на децата е терминологията. Понякога даден термин се познава на родния език, но не се знае неговият еквивалент на български, и обратно. Неовладяната терминология е пречка учениците да изразят познанията си, да изявят пълноценно възможностите си, да постигнат заслужено високи резултати. Съобразявайки се със спецификите на всяко дете, често доброволците обясняват с понятия от по-малките класове.

За проследяване на напредъка имаме добра практика с въвеждане на формуляра „Какво научих днес“. Целта е след всяко занятие учениците да отделят минута за попълването му. Той има 3 колони: „какво научих днес“, „какво бе интересно“, „какво не разбрах“. Това помага на детето да формулира и осмисли наученото, доброволецът разбира за резултата от своята работа и може да внесе корекции, ако се налага, в представянето на информацията и да планира следващото занимание.

Очакванията към доброволците са да работят минимум един учебен срок с дете, но в повечето случаи те остават за цялата учебна година. За мотивацията на хората, които отделят от свободното си време за тази отговорна задача, и за ползата от срещите в помощ на училище красноречиво говори фактът, че някои доброволци работят с деца три учебни години.

Не всичко върви гладко. Срещаме предизвикателства в комуникацията с някои семейства. Причините са различни: трудности с управление на времето и системни закъснения, липса на телефони, приоритети, различни от образованието, домакинска работа вместо подготовка за училище и писане на домашни и др.

В подкрепа на семействата с ученици в български училища са и консултациите с родители, които имат деца в 7 клас. За тях предстоят матури и избор на училище. Запознаваме децата и родителите с възможностите и правилата за кандидатстване. Дават се препоръки, за да може децата и родителите да направят информиран избор за възможно най-доброто учебно заведение.

Помагаме и с електронното кандидатстване, което е предизвикателство дори за българските родители, както и със записването след изясняване на класирането.

Курсове за майки с деца

Повечето семейства живеят много затворено. Майките с деца си стоят вкъщи, а децата са силно привързани към тях и имат ограничени умения да функционират в група. В подкрепа на плавната социализация и интегриране в българската образователна система са и тези специализирани курсове. Докато майките изучават езика с професионални учители на Каритас София, специалисти по ранно детско развитие работят с деца от 1 до 6 години. Част от тези занимания се провеждат в партньорство с Фондация за децата в риск по света.

В сесиите както за майки, така и за деца се говори на български език, само в краен случай се превежда на роден език с помощта от някоя от майките.

Целите са ранно детско развитие, фина и груба моторика, научаване на отделни фрази и думи на български език, усвояване на правила за групово поведение и интеграция,

емоционална интелигентност и др.

В началото и в края на всяко занятие има общи сесии за свързване между майки, деца и обучители, като при завършване на всяка среща се дава обратна връзка на майките и се споделят впечатления за децата.

Много от децата не са отделяни от майките си и това бе добра подготовка за детска градина. Основните постижения от заниманията са, че децата стават по-спокойни, когато са без майките, развиват умения за следване на правила, част от които са тези на занятията. Усвояват базови понятия на български език – цветове, форми, животни, семейство. Децата се запознават и с българската култура и традиции.

Онлайн курс за деца, настанени в приемателен център

Благодарение на партньорството ни с „Прознание“, които са създатели на първата българска интерактивна уеб платформа, реализирахме онлайн курс за деца в ПМЗ – Враждебна. Занятията се водеха дистанционно от учител на Каритас. На място в центъра съдействаше служител на ДАБ и доброволец на Каритас София, който помагаше технически на малките деца - да включат компютъра, да влязат в урока, следеше също за дисциплината. Децата се забавляваха и учеха с интерес в уникалната виртуална среда.

5. Работа в извънредно положение - онлайн среда

(дистанционна работа с деца в онлайн среда)

След обявяването на извънредното положение в страната във връзка с пандемията от Ковид 19 в средата на март 2020 г. екипът трябваше да реструктурира и адаптира дейностите си към новата обстановка, възприемайки дистанционен метод на работа. Образователните сесии в онлайн среда допълнително развиват техническите познания за включване в различни платформи и възможности за онлайн учене.

Въпреки че екипът ни е разпръснат не само в различни части на София, но и на страната, дистанционно поддържаме връзка помежду си, за да следим за разпределението, развитието и изпълнението на задачите, както и да обменяме идеи и предложения за подобряване на работата.

Продължават и информационните сесии за родители на различни теми, свързани с образованието и мотивацията за включване на децата им в образователната система: информация относно записване на деца в първи клас; външно оценяване и възможности за кандидатстване след 7-ми клас и др.

Трудности и предизвикателства

- Основният проблем е липсата на достатъчно учебни материали за онлайн среда. Наличните ресурси не винаги отговарят на специфичните потребности на децата, необходимото разнообразие и интерактивност.
- Липса на добро техническо обезпечаване и битови условия.

За някои от децата, които живеят извън приемателните центрове, осигурихме лаптопи. Повечето обаче се включват през телефони, които често правят микрофония, тъй като се намират в едно помещение с други деца. Често се чуват шумове от заобикалящата среда, телевизор, плач от по-малки братя и сестри, които също искат внимание.

Добри практики

Онлайн работата даде свобода на повече деца, независимо къде се намират, да получат подкрепа за училище.

Наши обучители от Харманли помагаха на деца на външни адреси в София. Доброволка от Клуб „Домашна работа“ от Русе съдействаше за подготовката за матури на ученик в 12 клас от София.

Подкрепа на обучителите ни в приемателните центрове и доброволците в Клуб „Домашна работа“ от учители от Център за интеграция на бежанци и мигранти „Св. Анна“ с насоки, онлайн ресурси и споделени материали.

Дейности в подкрепа на контакта между родители на децата, включени в образователната система, и училищните институции, чрез превод и осъществяване на контакт между страните.

Индивидуални образователни сесии с децата - дават добри резултати и са много необходими.

„Онлайн заниманията в помощ на училище протичат с пълен успех. Освен учебния материал играем много игри: в магазина, на летището, в ресторанта и др. Децата упражняват български език, научават нови думи и истински се забавляват. Резултатите са показателни. При много от учениците имаме постигнат отличен успех при завършване на учебната година.“ Нели Бонева, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ - Военна рампа

Пролетна академия 2020

Бързо се адаптирахме, но и бързо се развихме в новата онлайн среда. Два месеца след обявяване на извънредното положение деца от Сирия и Ливан, живеещи извън приемателните центрове, започнаха онлайн курс по български език. Форматът на обучението бе съвсем нов. Интензивни всекидневни занятия за период от 5 седмици с

преподавател по български език и допълнителни индивидуални занимания с обучители на Каритас София, някои носители на езика на децата.

Подготовката по български език бе важна, защото на децата им предстоеше включване в българската образователна система. Въпреки че курсът започна през месец на пост за мюсюлманите – Рамадан, това не разколеба родителите да подкрепят децата си в заниманията.

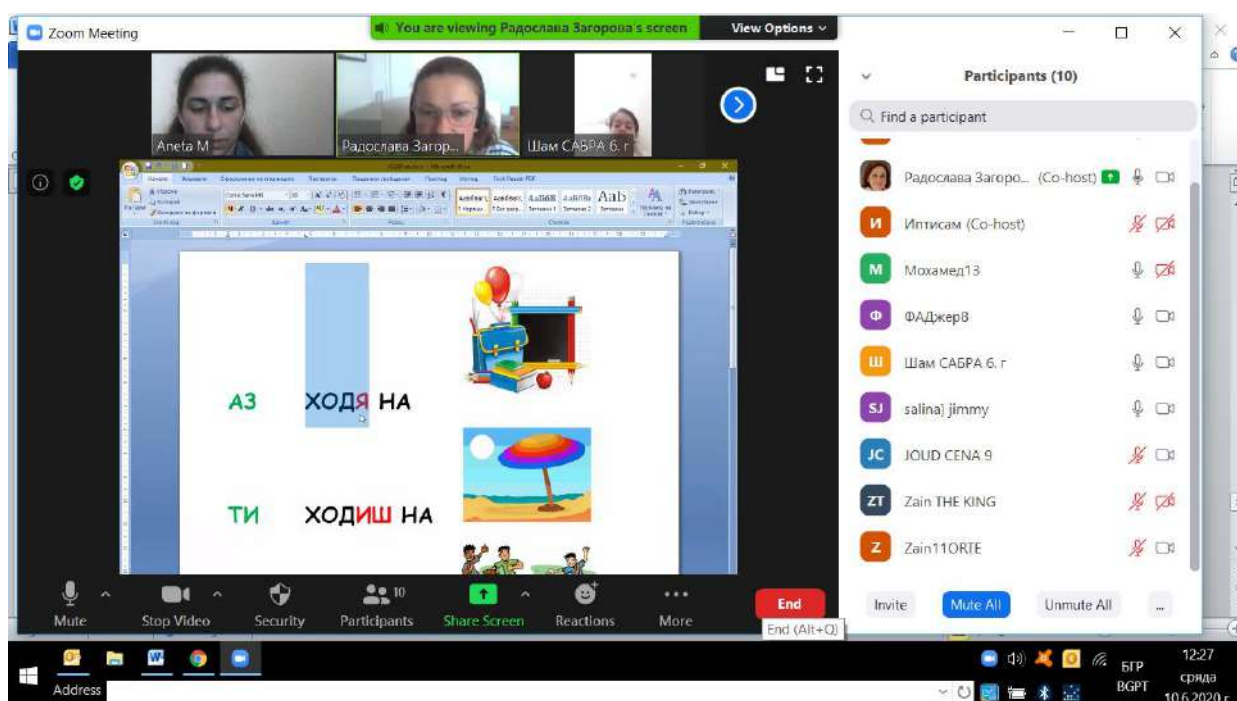
Благодарение на добър синхрон и екипна работа успяхме да осигурим сутрешни уроци с преподавателя и следобедни занимания в малки групи или индивидуално за затвърждаване и надграждане на наученото, съобразно възможностите на всяко дете.

Обучителите присъстваха в уроците преди обед и се запознаваха с взетия материал. За да има приемственост, структурираност и ефективност от обучението, преподавателят изпращаше допълнителни материали за работата следобед. Акцентът в уроците с учител бе повече върху слушане с разбиране и говорене, а в допълнителните занятия следобед върху четене и писане, но всички занятия засягаха 4-те компетенции - слушане, говорене, четене и писане.

Програмата и съдържанието на курса бе разработена от преподавателя според нуждите и възрастта на децата (6-13 г.) и съобразена с общоевропейските стандарти в чуждоезиковото обучение.

С цел да имаме съдействие и ангажираност на родителите всяка седмица организирахме „родителска среща“. Давахме обратна връзка за учениците, споделяхме затруднения, а те задаваха въпроси, изказваха мнения, радваха се на постигнатото от децата им и се сплотиха, като се опознаха помежду си.

Децата показаха интерес, активност, усърдие и желание да учат, но умората от интензивния курс по време на Рамадан също се появи в хода на уроците. Успяхме

да създадем материали за интерактивни състезателни образователни игри, с които децата работеха неусетно и се забавляваха. Това ги мотивира и отключи нови сили и желания за учене, което освен, че се усети в уроците, бе споделено от родителите на всяко от децата.

За интереса на децата към заниманията говори и факта, че те често ни изпреварваха с влизане във виртуалната класна стая.

Родителите разказваха, че не им се налага да напомнят на децата да се включват в срещите.

През първата половина на месеца продължихме усилена работа с предизвикателството – въвеждане на нов или надграждащ материал ежедневно. Ставахме все по-креативни. Положителен резултат имаше и в насока изграждане на умения и навици у децата за поведение в онлайн среда – как да влизат в срещите и да взаимодействат в платформата, кога да включват и изключват микрофоните.

Помислихме и как цялото това начинание, без аналог в практиката на Каритас София до момента, да бъде увенчано с подобаващ край. Така се роди идеята за изпит, който да се положи след преговор на материала, както и тържество по завършване, на което децата да получат грамота.

Оформихме конспекта за преговор - 10 теми, които да се покрият за 10 дни. Изпитът беше подготвен в два варианта за онлайн среда. Спряхме се на варианта <https://www.liveworksheets.com>, който предлага възможност за създаване на учителски профил с допълнително регистрирани индивидуални профили на учениците, за лесно и бързо проследяване на прогреса. Платформата позволява трансформация на традиционните работни листове за печат (формати doc, pdf, jpg) в интерактивни онлайн упражнения със самокорекция. Учениците могат да работят върху поставените задачи онлайн и да изпращат своите отговори на учителя по електронен път.

Планирахме пробно тестване, за да намалим притеснението за децата, а ние да огледаме техническите подробности. Искахме да дадем възможност на децата да синтезират наученото и да се опитат да отговорят на въпроси, каквито могат да срещнат и в училище. За нас това бе също анализ на пропуските и нуждите от образователна подкрепа на децата.

Курсът завърши тържествено в приключенския парк „Коколандия“ в Борисовата градина при спазване на всички противоепидемични мерки. Срещата бе емоционална, защото деца, родители и обучители на Каритас София се виждаха за първи път на живо. Децата имаха възможност да практикуват наученото по време на Академията и за пореден път да предизвикат себе си, като покорят няколко от приключенските кръгове на парка. Бяхме осигурили и интересни награди.

След игри, почерпка и торта за всички връчихме сертификати за успешно преминаване на онлайн Академията. Обратната връзка от децата и техните родители беше изключително положителна, като изразиха нетърпение да се включат в нови планирани курсове и предизвикателства.

6. Как да защитим децата и себе си?

(грижа за работещите на терен, емоционално справяне и поддържане на професионални граници)

Закрила на децата - политика на Каритас София за защита²

Каритас София признава уникалните нужди на децата и уязвимите възрастни и затова се ангажира със създаването и поддържането на среда, която защитава тези личности.

Очаква се служителите и доброволците на Каритас София да зачитат достойнството на всички хора, с които влизат в контакт, като гарантират, че тяхното лично и професионално поведение отговаря на най-високия стандарт през цялото време.

Политиката за защита се отнася както за всички платени служители и доброволци на Каритас София, така и за всички организации и физически лица, които работят от нейно име. Те преминават въвеждащо и на всеки 6 месеца опреснително обучение, като подписват декларации за разбиране и приемане.

² **Защита** – отговорността на организациите да гарантират, че техните служители и програми насърчават благосъстоянието на децата и уязвимите възрастни и не ги излагат на риск от насилие и злоупотреба. Под този общ термин попадат различни форми на закрила, включително предотвратяване на сексуална експлоатация и злоупотреба.

Закрила на децата - предотвратяване и реагиране на насилие, експлоатация и злоупотреба с деца, включително сексуална експлоатация и злоупотреба, трафик, детски труд и вредни традиционни практики.

Някои от мерките за безопасност и защита, които служителите трябва да спазват:

- Да получат съгласие както от детето, така и от настойника му, преди да направят или да публикуват снимки или лична информация.
- Да се уверят, че контактът с деца се супервизира, придружава или се наблюдава от други възрастни. Не се остава насаме с дете. Например в Клуб "Домашна работа" занятията, независимо дали са на живо или онлайн, задължително се наблюдават от трети човек.
- Да не публикуват в социалните мрежи снимки на децата, с които работят.
- Да се уверят, че при транспортирането на дете присъства възрастен човек. Ако това е невъзможно, да осигурят необходимото разрешение.
- Да следват вътрешната процедура за докладване при съмнения за злоупотреби.

Каритас София има политика на нулева толерантност и всеки служител или доброволец е длъжен незабавно да докладва за всякакви подозрения или притеснения особено в случаите, свързани с деца и уязвими възрастни. Докладите се разследват незабавно, като се отчита поверителността на всички участващи.

Грижа за служителите

Работата с деца бежанци и мигранти и нелеката задача да им се преподава са пример за „емоционален труд“, който съдържа високи нива на стрес. Изисква се самоконтрол на емоциите и способност за взаимодействие в различни ситуации. Освен това трябва да се грижим и за физическото си здраве, защото средата, в която работим е много динамична.

Понякога ставаме свидетели на трудни ситуации, в които както децата, така и ние се нуждаем от техники за справяне със стреса.

При случай на конфликт между децата е важна ролята на учителя на Каритас София. При бърза и адекватна реакция проблемът може да се разреши навременно и без последствия. На децата не трябва да се крещи и е нужен самоконтрол. Например,

ако станем свидетели на лошо отношение на едно дете към друго, е най-добре да поговорим поотделно с двете деца, да разберем къде е проблемът и да ги насочим към помирение, след което да ги съберем, да се изслушат взаимно и да се извинят едно на друго. Не бива да взимаме страната на нито едно от децата. Ако ситуацията е много тежка, можем да се обърнем към родителите им, но не е препоръчително това да става честа практика, тъй като може да подрони авторитета ни в очите на родителя.

Например нещо, което винаги помага при конфликт между деца, след като се опитаме да разберем причината и поговорим (ако имаме общ език), да ги караме да си стиснат ръцете.

Пример как може да реагираме в друга конфликтна ситуация:

„В лагера имахме конфликт на религиозна основа. Майка мюсюлманка от Сирия твърдеше, че язидите се кланят на дявола, което доведе до остра реакция от тяхна страна. Събрахме всички майки на родителска среща, на която обяснихме, че тук уважаваме всяка религия. Дадох им пример и с мен самата - че откакто работя в лагера, посрещам четири пъти Нова година (християнска, кюрдска, мюсюлманска, язидска) и празнувам всякакви празници. Обясних, че никой няма да уважава твоята религия, ако ти не уважаваш неговата. От този ден коментарите за религиите секнаха. Даже две от децата на мюсюлманката присъстваха на посрещането на язидската Нова година месец по-късно.“ Зорница Христова, сътрудник социални дейности, Каритас София, ПМЗ - Враждебна

Има случаи, в които обучителите ни, работещи на терен могат да се сблъскат с някои тежки гледки, свързани с психическото или физическото състояние на даден бенефициент. А това може да доведе до емоционален срив, който да се отрази на качеството на работа за дълго време.

„Най-големият емоционален проблем, с който се сблъсквам на терен е, когато бенефициенти, с които работя дълго време, не получават статут и са депортирани обратно по родните им места, където животът им е отново под заплаха. Това ме срива психически.“

„Изключително натоварващо е, когато някое дете ми се оплаче от лошо и непрофесионално отношение на охраната в лагера - как му крещят и се карат да пази тишина или да не рита топка еди-къде си. Това ме изкарва от равновесие“.

„Няма да забравя деня, в който гранична полиция изсипа автобус с хванати на границата хора. Бяха в окаяно състояние - мръсни, с рани и обриви. Няколко малки деца на възраст 2-5 години щъкаха между тях. Всички имаха изтощен вид и седяха на земята, чакайки да дадат пръстови отпечатьци и да получат някаква първа медицинска помощ. Децата, с които имах занятие, се накачуриха по прозорците и започнаха да ги зяпат. Обясних им, че не е възпитано, защото няма човешко същество, което би искало да бъде гледано в този вид. И тогава децата изригнаха с личните си истории на залавяне - беше покъртително.... Как са ходили до изнемога, как са се крили, как през цялото време са усещали страха на родителите си и това

още повече ги е плашело. Как през повечето време са се придвижвали на тъмно. Б. от Сирия, на 8 години, ми разказа как каналджията заключил неговото и още няколко семейства в контейнера, в който ги превозвал, и им казал, че след 30 минути ще мине негов колега, който ще ги прехвърли на сигурно място. Само че друг не дошъл. В контейнера вършили физиологичните си нужди цялата група от 25 човека. Жаждата започнала бавно да ги мори. Когато започнали да се задушават, с последни сили започнали да блъскат по стените, за да ги чуе някой. После разбрах, че още 4 по-малки деца от групата са били във въпросния контейнер. И всички в същия окаян вид - мръсни, с рани, обриви, въшки, дехидратирани“.

„Две неща в работата ми въздействаха много дълбоко - едно в положителен аспект и едно в негативен. Първото е чистата обич и искреност на децата. Без значение колко е наранено едно дете, то въпреки всичко няма да отвърне с лошо, има жажда за знание, за общуване, за живот. В тази работа няма как да не те облеят детските емоции, това е нещо незаменимо! Второто нещо е, когато станях свидетел на епилептичен пристъп на едно непълнолетно непридружено момче от Афганистан. Започна да размахва юмруци, да си бие главата в земята, а останалите просто гледахме и нямаше какво друго да направим, освен да се опитаме да поставим възглавница под главата му, въпреки че можеше да пострадаме, удряше и удряше в продължение на няколко минути и никой не можеше да направи нищо, тъй като е опасно и за него, и за нас. Това момче бе прекарало няколко седмици в лагера на лекарства, но с много тежки пристъпи, които получаваше по няколко пъти на ден и трябваше да бъде наблюдавано денонощно или лекувано в болница. Но наблюдението не се случваше (той буквално можеше да се убие в съня си), вкараха го в болница месец по-късно (за този месец той получи много пристъпи и доста наранявания, на всичкото отгоре имаше много тежка история зад гърба си! Никога няма да забравя чувството на безпомощност, което изпитах в онзи ден.“

Както вече споменахме, децата често имат склонност да споделят преживяванията си, тъй като търсят съчувствие и начин да се сблизят с другите. Наш дълг като хора е винаги да имаме готовност да ги изслушаме, по този начин на тях им олеква и се изгражда доверие.

“А., момиченце на 7 г. от Афганистан, сподели личната си история и тази на семейството си. Родено в бежански лагер в Турция, където с майка си пребивавали 4 години, след което стигат до България и вече 3 години не им дават статут. Целият си живот е прекарала в бежански лагер, по-малката ѝ сестричка също е родена в лагер в Турция през последната година. Момичето е много повлияно психически от майка си, която страда от тежка депресия, поради трудния си живот. Майката, от бедно семейство, била продадена на 11 г. от брат си (родителите ѝ са починали) като съпруга на много по-възрастен мъж 50+, запознава се случайно със сегашния си съпруг (на 19 г.) и той ѝ помага да избягат заедно в Турция, където започват 8 затворнически години зад стените на бежанските лагери. Липсата на образование, изолацията и чувството за несигурност са предадени на децата. А. ми е споделяла при записването си в първи клас колко я е страх и че не желае да учи в училище. Тя беше уплашена да общува с външния свят, тъй като никога не е имала контакт с него.

Много тежка история, точно подобни преживявания влияят силно върху психиката на социалните сътрудници и ако не полагаме грижи за себе си, може да изпаднем в тежки депресивни състояния.“

За да бъде човек пълноценен в работата си, той трябва да е щастлив. Затова е необходимо изграждане на баланс между професионалния и личния живот. Трябва да се осмисли важността и социалното значение на работата, за да се получи тази удовлетвореност, която ни прави по-щастливи, по-продуктивни, а и по-здрави. Тази удовлетвореност се пренася и в личния живот. Намирането на хоби, лични интереси и време за себе си е прекрасен антидепресант и възможност да се отървем от стреса. Колкото повече се наслаждаваме на работата си и колкото повече смисъл намираме в нея, толкова по-щастливи и удовлетворени ще сме и в личен план.

Известно е, че балансът в екипа повлиява положително на всеки служител. Важно е поддържането на неговата оптимална численост и състав – човешкия ресурс, съотнесен към броя на децата, с които работим. Компетенциите в екипа, опитът, който имат служителите, езиците, които говорят, наличието на културен медиатор.

Някои техники за подпомагане на емоционалното равновесие и управление на стреса:

- Развиване на емоционална интелигентност, която позволява добър самоанализ и включване на „червени лампички“ в ранен етап на стрес или при симптоми на прегаряне. Себеоценката може да доведе до развиване на по-висока степен на спокойствие и самоконтрол.
- Позитивно мислене - да се обърнем към примери в живота, в които стъпка назад предизвиква две напред.
- Положителна нагласа към собственото Аз е развива увереност и способности за решаване на проблеми, които помагат за изграждането на себеустойчивост. Това включва и осъзнаване важността на социалната работа и колко е полезна за бенефициентите и обществото като цяло.
- Участие в дейности, които дават енергия и намаляват стреса – спорт, танци, излети сред природата или просто дълго ходене. Тези дейности трябва да са регулярни, за да имат резултат.
- Участие в неформални групови занимания и ролеви игри с колеги, в които всеки споделя проблемите си и търси съвет или съдействие, занимания тип тимбилдинг.
- Поддържане на здравословен начин на живот - така не само помагаме на себе си, а даваме и пример на бенефициентите
- Наличие на възможност за индивидуални и групови супервизии, които да се предвиждат още на етап подготвяне на проектно предложение.

7. Как разбираме, че сме на верния път?

(мониторинг и оценка)

Мониторингът и оценката са процес на системно и непрекъснато събиране и анализ на информация за хода на изпълнението на програмата и постигането на поставените цели/резултати. Използват се за осъществяване на контрол, вземане на решения за промени, допълване, адаптиране или цялостен преглед на дадения проект/програма. Съдържа конкретни стъпки по отношение на напредък на изпълнение на поставени цели в стратегически план на организацията, заложи индикатори и резултати в рамките на проект или за оценка на постигнатото в рамките на дадено събитие. Следват се предварително разработените планове, поставените цели и резултати. Заложените цели са деконструирани в индикатори и конкретни цифрови измерители на заложените цели в различните дейности. В дискусия с екипа за конкретната дейност заложените индикатори се трансформират в начин на практическо изпълнение на дейността. За оценката на постигнатото се използват методи за обратна връзка, които в зависимост от дейността могат да бъдат качествени или количествени. Проследява се също удовлетворението на бенефициентите, възможностите за подобрене и пропуски при изпълнение. Търси се и ефективност на изпълнението - как с наличните ресурси да се постигне по-висока степен на удовлетвореност. За осъществяване на мониторинг и оценка, екипът на Отдел „Миграция и интеграция“ на Каритас София следва следните стъпки на работа:

Разработване на база данни и подходи за проследяване на историята на бенефициентите

Базата данни е цялостно усилие на отдела за проследяване и координиране на дейностите и работата с бенефициенти. Тя включва набор от лични данни, координати и историята на всеки отделен човек и комуникацията с нашия екип, както и проследяване на запитванията и хронология на предоставените услуги. Разработена е на основата на регистрационни форми, които проследяват пътя на всеки бенефициент и представят картината на резултатите в отделни направления и дават възможност за вътрешна комуникация между екипа, поставяне на задачи, както и мониторинг на дейностите, в които е бил включен. Базата данни е един от инструментите за проследяване, като от 2020 е функционална и се надгражда като начин на работа.

Допълнителни подходи за събиране на информация и отчетност:

- Месечни отчети за свършената работа на всеки от екипа за изпълнение на проекта, придружени от доказателствен материал и отчетни документи.

- Вътрешни месечни отчети за осъществяване на дейностите в различните направления, които съдържат преглед на постигнатото по сектори и дейности.
- Срещи за координация на дейности, превод и планиране на нови групи, предоставяне на услуги и подкрепа на бенефициентите.
- Отчетни документи и списъци за записване, за предоставяне на услуги, за проследяване на комуникация по различни канали, както и за проследяване на посещения.
- Адаптация на работата в различни ситуации. В отговор на извънредното положение и пандемията COVID 19 и необходимостта от преустройство на услугите и работа от вкъщи се адаптираха и отчетните документи.
- Провеждат се регулярни обратни връзки с бенефициентите, получили различни услуги от служителите на Каритас София.

За нас

Партньорства

Искаме да благодарим на нашите партньори, които ни подкрепиха в образованието на деца бежанци и мигранти:

- В помощ на училищната подготовка образователен център **„Междучасие“** осигури безплатно професионално обучение по български език и математика за деца от 5 до 7 клас, записани в българско училище, както и специализирана подготовка за национално външно оценяване в края на 7 клас. Нужно е добро владение на български език, за да може ученик да бъде включен в тези курсове. Те бяха своеобразно надграждане на знанията за някои деца, които преди това учеха с доброволец в Клуб „Домашна работа“.
- Ученици или кандидат ученици имаха и още една възможност за обучение и добро прекарване на времето през лятната ваканция благодарение на партньорството ни с фондация **„Заедно в час“**. За желаещите бе осигурен транспорт и участие в лятната академия на програмата. Социални сътрудници, обучители и учители от Каритас София подкрепяха децата и родителите ежедневно с осигуряване на превод в комуникацията с учителите на „Заедно в час“, разяснения за организацията на уроците и присъствия в занятията.
- Частно средно училище с чужди езици и изкуства **„Ръорих“**, което изповядва философията, че доброто образование е право, а не привилегия, също подаде ръка на децата бежанци и мигранти. Ученици-доброволци от училището станаха ментори на връстниците си от други държави. За да бъдат срещите възможни и регулярни, директорът осигури безплатен транспорт до учебното заведение в полите на Витоша. Формалната причина бе помощ за училище, но общуването бе не по-малко ценно. Освен че работеха концентрирано по трудни учебни

дисциплини, децата създадоха приятелства и разшириха мирогледа си в среда на взаимно уважение и творчество.

- **“Уча се”** - платформата за видео уроци вече няколко години предоставя на Каритас София няколко безплатни акаунта, които се използват от доброволци и обучители на Каритас София в работата им с деца в училищна възраст. През последния период на редуващи се онлайн и присъствени занимания, тази възможност беше изключително полезна.

Ресурси:

[Онлайн ресурси на Каритас София за обучение по български език,](#)

[Сборник езикови активности и игри за обучение по български език на бежанци](#)

[Учебни помагала на Каритас София по български език за нива А1 и А2](#)

[Жените бежанки и пазара на труда в България](#) - анализ на Каритас София

[Наръчник за учители на ВКБООН](#)

[Наръчник в помощ на учители от масовите детски градини](#) - фондация „Карин дом“

Как да ни намерите:

Уебстраница: <http://www.caritas-sofia.org>

Адрес: Каритас София

Отдел „Миграция и интеграция“

Център за интеграция на бежанци и мигранти „Св. Анна“ - гр. София, п.к. 1202,
ул. Струма 1

Работно време: 9:30 – 17:30

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Европейския съюз по Фонд "Убежище, миграция и интеграция. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от сдружение „Каритас София“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и Отговорния орган.

